

Halott segély

JAGDISH BHAGWATI: BANNED AID
FOREIGN AFFAIRS 2010. JANUÁR/FEBRUÁR

A neves indiai professzor ismerteti egy afrikai közgazdász, *Dambisa Moyo* elméletét, amely szerint a külföldi segélyek nem segítik, inkább visszavetik a szegény országok gazdasági fejlődését. A nyugatról érkező segélyek következményei ijesztőek. A működőtőke-beáramlás lassul, nő az amúgy is jelentős korrupció és a politikai rendszer instabillá válik.

A gazdag nyugati országokban a média szüntelenül azt hangoztatja, hogy a fejlődő országoknak több segélyre lenne szükségük. Egyre nő azoknak a száma, akik a jelenlegi 100–120 milliárd dolláros nemzetközi támogatás megduplázását követelik. Ám *Dambisa Moyo* szerint a segélyek csak még nagyobb szegénységet és gazdasági visszaesést okoznak. *A Halott segély, avagy miért nem működik a segélyezés, és mi szolgálná Afrika fejlődését* c. könyvében fejt ki nézeteit a témával kapcsolatban.

Moyo nem tagadja, hogy segélyekre szüksége van a kontinensnek, de csak speciális esetben, katasztrófa idején. Természeti katasztrófa után elképzelhetetlenek tartja az országok talpraállását segélyek nélkül, ugyanis az újjáépítéshez és a humanitárius katasztrófa elkerüléséhez mindenképpen szükséges a támogatás. Ám az államok hosszú távú gazdasági fejlődését nem lehet segélyekkel megoldani. *Moyo*, kutatásai alapján, arra a megdöbbentő következtetésre jutott, hogy a gyarmati uralom felszámolása óta Afrika gazdasági visszafejlődése tapasztalható, holott az elmúlt 60 évben mintegy 1000 milliárd dollárnyi fejlesztési segély jutott a kontinensnek.

A legnagyobb gond, hogy a segélyek nem jutnak el arra a helyre, ahol legin-

kább szükség lenne rájuk. Az alapfokú oktatást, egészségügyet támogató segélyek legnagyobb része a korrupció miatt a politikai vezetők zsebébe kerül. Az Afrikai Unió 2002-es csúcstalálkozója évi 150 milliárd dollárra becsülte az afrikai gazdaságokat a korrupció miatt érő károkat. Az IMF és a legnagyobb segélyező Világbank nem tesznek semmit ennek elkerülése érdekében. A Világbank munkájának megítélése ugyanis a juttatások összegétől függ, nem attól, hogy ezt milyen célokra fordítják a fogadó országban.

A zambiai közgazdász feltételekhez kötött, illetve maximum 5 évre szóló segélyeket tartana hatékonyak, ugyanis a feltétel nélküli és hosszabb távú segélyek a rosszul működő kormányok hatalmon tartására kitűnően alkalmasak, másra viszont nem sikerül felhasználni őket. A segélyekből a korrump kormányok fenn tudják tartani hadseregüket, ami hatalmuk alapját képezi. Ezen kormányoknak nem áll szándékukban a gazdaság élénkítése, céljuk csupán saját hatalmuk és jólétük fenntartása.

Az érintett területeken, gazdasági növekedés hiányában a jólétet csak a politikai hatalom megszerzésével lehet biztosítani. A politikai hatalmat pedig csak erőszakkal lehet kivívni, ugyanis hiányoznak a demokratikus intézmények, szabad választások. Ebből következik, hogy az afrikai országok többsége állandó belviszályok színtere. Liberális politikai reformokra lenne szükség, ugyanis a gazdasági növekedéshez ez elengedhetetlen. Segélyek helyett működőtőke-beáramlást kellene biztosítaniuk a támogató országoknak, ám ehhez a kormányok működésének korrupciómentessége és átláthatósága szükséges, amire *Moyo* szerint a közeljövőben igen kevés remény van.

FARKAS ADRIENN

Hogyan tovább, Észak-Korea?

HENRY A. KISSINGER: HOW TO MAKE PROGRESS
ON NORTH KOREA
THE WASHINGTON POST 2009.12.18.

Sokakat aggodalommal tölt el Észak-Korea atomfegyver-programja 2003 óta, amikor kiléptek az atomsorompó-egyezményből. A hatpárti tárgyalások ezzel összhangban indultak meg 2003-ban azért, hogy békés megoldást találjanak az aggodalmak megnyugtatóra. Az elmúlt hét évben számos alkalommal összegyűlt a hat résztvevő állam (Kínai Népköztársaság, Dél-Korea, Észak-Koreai Demokratikus Népköztársaság, az Egyesült Államok, Oroszország valamint Japán) egyeztető tárgyalásokra, azonban a legutóbbi, 2007-es megbeszélés óta megromlott a viszony Észak-Koreával. Az eredeti tervek szerint Korea leállította volna nukleáris létesítményeit, amennyiben megfelelő mértékű segélyben részesül, elsősorban nyersanyagokra tartott igényt. Korea viszont a 2007-es tárgyalások után nem teljesítette a rá vonatkozó feltételeket, így az USA sem folyósította a segélyt, a tárgyalások pedig megtorpanak. 2009 áprilisában és májusában a feszültség a tetőfokára hágott: Észak-Korea előbb műholdat próbált kilőni, majd föld alatti kísérleti atomrobbantást hajtott végre. A heves külföldi reakciók hatására Észak-Korea kijelentette, hogy véglegesen visszavonul a hatpárti tárgyalásoktól és semmisnek tekinti az eddigi megállapodásokat.

Az események fejleményeként 2009 decemberében *Stephen Bosworth* amerikai rendkívüli képviselő Phenjanba látogatott, s itt egy szokatlanul békés megbeszélésen vett részt. Ennek során az észak-koreai kormány kijelentette, hogy szükség van a hatpárti egyeztetések folytatására. Azonban hozzátették, hogy előbb a

koreai-amerikai ellentétek mérséklésén kell dolgozniuk, egy bilaterális párbeszéd keretében. Phenjan tehát, legalábbis is egy darabig, a további öt állammal nem kíván tárgyalni.

Észak-Korea a nukleáris leszereléséhez a következő feltételeket szabta: a koreai békeszerződés véglegesítése, egy északkelet-ázsiai biztonsági rendszer felállítása, valamint az Egyesült Államokkal való viszony javítása és fenntartása. Látványosan ez a lista nem a helyzet lehető leggyorsabb megoldását tűzte ki célul – Korea békítő hangnemével ellentétben úgy tűnik, céljuk az időnyerés és az öt résztvevő egymás ellen hangolása.

Itt az idő, hogy szembenézzünk a valósággal. Az USA immáron 15 éve próbál tárgyalásokkal véget vetni Észak-Korea atomprogramjának. Egyaránt próbálkoztak kétpárti és hatpárti egyezkedésekkel. Az eredmény mindig ugyanaz volt, a keretrendszerrel függetlenül. Az ázsiai állam a tárgyalások ideje alatt két alkalommal is visszautasította nukleáris létesítményeik leszerelését. Mindkét alkalommal egyoldalúan szegték meg a tilalmat. Szintén két alkalommal végeztek kísérleti atomrobbantást, illetve teszteltek nagy hatótávolságú rakétákat a tárgyalások között. Miért is változtasson Phenjan magatartásán, amikor már a tesztsorozat után pár héttel amerikai rendkívüli küldöttség érkezik hozzájuk az újabb tárgyalási sorozat kilátásairól érdeklődve? Legkevesebb azt el kellene érni, mielőtt bármiféle hivatalos párbeszéd kezdődne, hogy Észak-Koreának vissza kelljen térnie a 2007-es állapotokhoz, főleg ami plutónium-termelését illeti.

Phenjan érvelése szerint legelőször a biztonsági aggályokra kell megoldást találni, s mivel elsősorban az Egyesült Államok jelent veszélyt biztonságukra, ezért mindenképpen igényt tartanak különleges biztosítékokra mielőtt megkez-

denék a konkrét tárgyalásokat. De mégis miféle kétoldalú biztosíték tudná kielégíteni ezt a célt? Egyedül egy északkelet-ázsiai biztonsági rendszer kiépítése jelenthetne kiutat, ehhez azonban hatpárti egyeztetések szükségesek. Phenjan az USA nukleáris fenyegetésével nem érheti el a kívánt biztonságot, ezzel mindkét fél tisztában van. Valószínűbb, hogy Észak-Korea azért törekszik az atomhatalommá válásra, hogy Japánt és Dél-Koreát meg tudja félemlíteni.

A hatpárti egyeztetések összes többi résztvevőjének érdeke a nukleáris fenyegetés mihamarabbi megszüntetése, míg Phenjan érdeke a tárgyalások elhúzása a lehető legtovább. Éppen emiatt az USA és Korea közötti kétoldali tárgyalások inkább aláássák a másik négy ország egységét. Dél-Korea addig visszautasítja a békeajánlatot, amíg erről csupán kétpárti tárgyalások zajlanak Szöul részvétele nélkül. Japán sem tudja részvétel híján érdekeit érvényesíteni: például azon Észak-Korea által elrabolt állampolgáraival kapcsolatban, akiket jelenleg az észak-koreai titkosszolgálat kiképzésére kényszerítettek.

Kína pozíciója ennél összetettebb. Ugyan mélységesen elítéli a nukleáris tesztek, azonban partnereinél érzékenyebb Észak-Korea politikai berendezkedésének lehetséges megingására. Tisztelni kell a kínai álláspontot egy hozzájuk ilyen közel eső probléma tekintetében, ami közvetlenül hatással van politikai érdekeikre.

A tárgyalások elhúzódása magában hordozza az érdemi tartalom csökkenésének veszélyét. A kísérleti atomrobbantások nyomán jelenleg a legfontosabb kérdés, hogy milyen Észak-Korea nukleáris fegyverzetének felkészültségi állapota. Ha feltételezzük Phenjan további technológiai fejlődését, - nemrég azt állították, hogy plutóniumprogramjuk kere-

tében immár urándúsítást is folytatnak - akkor az idő válik a legfontosabb tényezővé. A lista a kölcsönös biztonságról és gazdasági ígéretekről alapos, jó megoldást kínál a helyzetre, ám az Egyesült Államoknak végre lépnie kell ez ügyben. Rövidtávon például önmaga, mint veszélyforrás elismerésével. Végso soron a legnagyobb kockázat Észak-Korea számára nem a külső támadás, hanem a túlzott ambíciók okozta belső összeomlás. Nincs szükség Phenjan céljainak további felderítésére: a hatpárti fórum megfelelő lehetőséget biztosít a problémák kezelésére. A következő lépés a már megismert álláspontok közelítése.

HORVÁTH ANDRÁS

Kína következő lépése a csúcs felé

MICHAEL SPENCE: CHINA'S NEXT MOUNTAIN TO CLIMB

PROJECT SYNDICATE 2010.01.21.

Teljes körű átalakulás indult Kínában. A három évtizede tartó lankadatlan növekedés és a meglepően sikeres gazdaságpolitika választ tudott adni a nemrég bekövetkezett globális válságra, így a kínaiak önbizalma még magasabbra emelkedett. Azonban azok a tanulságok, amelyeket a kormányzat levonhat a krízisből, nem biztatóak. Kínának a közeljövőben szembe kell néznie számos egymással összefüggő kihívással, amelyek alapvető fontosságúak a hazai fejlődésben éppúgy, mint Kína globális gazdasági kapcsolataiban. Ezek közül a legfontosabbak:

- Mikrogazdasági szinten szerkezetváltásra van szükség a gazdaságban, a középosztály vagyoni helyzetének megerősítése végett.
- A jólét megteremtéséhez szükséges a háztartások bevételeinek és fogyasztásának magasabb szintre emelése.

- Kiemelten fontos a növekvő jövedelmkülönbségek visszaszorítása, valamint a jelenleg igen magas szintű lakossági megtakarítások mértékének csökkentése.
- Az energiaintenzitás csökkentése a jövőbeli növekedés során.
- Nagyobb szerep a globális felelősségvállalásban.

Valóban, Kína eljutott egy olyan pontig, ahol a világgazdaság fontos szereplőjévé vált. Ám ezt sokkal alacsonyabb GDP mellett érte el, mint eddig bármelyik gazdasági nagyhatalom. Azért történhetett így, mert Kína messze a legnagyobb lélekszámú ország, amely az elmúlt 30 évben folyamatos gazdasági növekedést tudhat magáénak. Nehéz feladatot kapott azonban az ország. Most, hogy komplex bel- és külpolitikai ügyei mellé világgazdasági vezetői státusz társult, Kínának meg kell találnia az egyensúlyt a hazai illetve nemzetközi kötelezettségei között. Ebben azonban nem sok történelmi tapasztalata van.

Nagyjából 4000 dolláros egy főre jutó jövedelemmel, Kína gazdaságának legfejlettebb elemei jövedelmezőség szempontjából már a világ középmezőnyébe tartoznak, és a többi ágazat is rohamosan közelít ehhez a szinthez. A fejlett államokhoz való csatlakozás azonban nehéz váltásnak bizonyulhat, amelynek során korábban számos ország elvesztette már gazdasági lendületét, a fontos szerkezeti átalakulások megtorpanásának köszönhetően. Az első, átmenet által okozott problémák már jelentkeznek, például Kína munkaerő-igényes exportra termelő ágazatai fokozatosan veszítik el versenyelőnyüket. Vagy leépítésükre, vagy hazai termelésre való átlátásukra van szükség. Ezen ágazatok helyét olyanok vehetik át, amelyek már technológián és szellemi tőkén alapulnak. Ebben az átmenetben a szolgáltató

szektor szerepe kétségkívül növekedni fog. A magas hozzáadott értékkel termelő iparágak, például a feldolgozóipar is virágzásnak fog indulni. Várható továbbá a kínai globális brandek megjelenése, amelyek hatására az állami tulajdon jelentősen csökkeni fog a nagyvállalatokban. A magánszektor befektetései pedig az oktatás és a K+F felé fognak fordulni. A kormányzat helyett egyre inkább a magánszektor, a hazai és világpiac lesz az átalakulás irányítója. Az egyes ágazatok kiemelt kormányzati támogatása háttérbe fog szorulni, majd el is tűnik véglegesen. A növekvő középosztály révén nagyobb szerephez fog jutni a hazai piac is, emellett a magánszektor befektetései hatására élénkül az urbanizáció.

A háztartások rendelkezésre álló jövedelme jelenleg a GDP 60 százaléka, a háztartások megtakarítási rátája pedig közel 30 százaléka rendelkezésre álló jövedelmüknek. Más országokhoz képest előbbi alacsonynak, utóbbi magasnak tekinthető. Ezek alapján a fogyasztás a teljes GDP 40–45 százalékát teszi ki. Ahhoz, hogy a hazai piac megerősödjön és képes legyen a jövedelmek növelésére és ezáltal a középosztály gyarapítására, ezeknek a számoknak változniuk kell. A háztartások bevételeit meg kell növelni, és széles körű szociális szolgáltatásokkal (nyugdíjrendszer, társadalombiztosítás stb.) el kell érni, hogy a lakosság elővigyázatosági megtakarításai csökkenjenek. Mindkét intézkedés támogatná a lakosság közepes jövedelemszintre való átmenetét, a hazai piacnak – mint a gazdaság jövőbeli motorjának – bővítése által, ami a fenntartható növekedés kulcsa lehet a globális kereslet várható csökkenése időszakában. Azonban ennél fontosabb a hazai piac, legfőképp a szolgáltató szektor bővítése, amelynek a foglalkoztatás új központi ágazataként le kell váltania az

ipart, és a vidéki lakosságot a városokba szippantva be kell vonnia azt a modern gazdaságba.

Ma a kínai vállalatok befektetéseiket főleg megtakarításaikból finanszírozzák anélkül, hogy a kínai lakosságtól tőkét gyűjtenének ezekhez. Emellett az állami tulajdonú vállalatok részvényeinek még mindig több mint 50 százalékát a kormányzat birtokolja, azonban az innen befolyó bevételekre vagy nincs szüksége, vagy nem használja fel azokat. E vállalati és kormányzati források nagy részét át kellene irányítani a háztartásokhoz.

A jelentős gyarapodás és az urbanizáció az átlagos jövedelmek növekedését okozta a városokban, míg a falvakban azok kevésbé emelkedtek. A migráns munkások és családok jelentős hányada (kb. 150–200 millió fő) formálisan még mindig vidéki, ténylegesen azonban hátrányos helyzetű városi lakosok, korlátozott jogokkal és ellátással. Az ebből támadó szociális feszültséget egyre bővülő vidéki szolgáltatásokkal, a városi infrastruktúra bővítésével, és a belső vándorlás szabályozásával próbálják kezelni.

A múltban Kína ijesztő kihívásokkal került szembe, és általában sikerült felülmúlnia a szkeptikusok elképzeléseit. Most azonban az egész világból érkező nyomással és globális felelősségének súlyával is meg kell birkóznia. E kihívások részben egyszerűen Kína méretéből és befolyásából fakadnak. Ezentúl Kínának szembe kell néznie egy olyan külső környezettel, amely alkalmanként ellenségesen viszonyul hozzá politikai berendezkedése miatt, de sokszor figyelmen kívül hagyja a szegénységből kitört milliókat. Téves az az elgondolás is, hogy Kína gazdasági sikerei az egyoldalú akciókból, például valutája értékének önkényes változtatásából fakadnak.

Kínának növekedése fenntartása érdekében szembe kell néznie a hazai szer-

kezetváltás kihívásaival, miközben – anélkül, hogy hátrányt szenvedne el hatalmas mérete miatt – meg kell tartania esélyét a további technológiai fejlődésre is. Ám emellett figyelmet kell szentelnie a globális egyenlőtlenségeknek, a gazdasági, pénzügyi stabilitásnak és vezetőknek csakúgy, mint ahogy képviselnie kell más, gyengébb fejlődő országok érdekeit is. A világ többi része nagy érdeklődéssel várja, vajon mi lesz az eredménye ennek az összetett artistamutatványnak.

VAN DER MEER ÁGOSTON

Alapvetően optimista – még mindig. Interjú Gary Beckerrel

PETER ROBINSON: BASICALLY AN OPTIMIST – STILL
THE WALL STREET JOURNAL 2010.03.26.

Gary Becker, barátjával és tanárával, a néhai *Milton Friedmannel* együtt a Chicagói Iskola egyik alapítója. Azok után, hogy megnyerte a John Bates Clark-éremet és a Nobel-díjat, a 79 éves közgazdász szokatlan helyzetbe került. Szakmai pályafutásának ezen pontján ugyanis sehogy sem tud többet bizonyítani. Ennek ellenére, ami rendkívül figyelemre méltó, még mindig olyan keményen dolgozik mint egy kinevezésre váró egyetemi docens. Rendszeresen publikál, már 32 éve teljes munkaidőben dolgozik a Chicagói Egyetemen és barátjával, a bíró Richard Posnerrel folytatott internetes vitája, a „Becker-Posner Blog”, az egyik legkedveltebb honlap közgazdaságtani és jogi témában.

Ha az egészségügyi reformról kérdezik Beckert, rosszállását fejezi ki: „Az egészségügyi ellátás az Egyesült Államokban viszonylag jól működik, amellett természetesen vannak hiányosságai. A törvényjavaslat azonban nem ezen hiányosságok kijavítására fókuszál, hanem szinte

csak adóztatással és szabályozással foglalkozik, ami összességében meg fogja növelni az egészségügy költségeit.”

A közgazdászprofesszor szerint egyszerű lett volna egy jó törvényjavaslat összeállítása. Példaként említi, hogy engedélyezhették volna, hogy az amerikai állampolgárok más államokban működő biztosítókkal is köthessenek szerződést, ezáltal elősegítve a versenyt, és lenyomva az árakat. Mindenképpen szerencsésnek tartotta volna, ha az emberek nagyobb részben fedezték volna saját pénzükből az egészségügyi ellátásukat. Érvelése szerint az amerikaiak, ha pénztárcájukból kell költeniük rá, alaposabban körülnéznék a piacon, ami ismét az oly fontos versenyt és a piaci mechanizmusok szabályos működését segíthetné elő az egészségügyben. De az önző lobbicsoportok fenntartják a régi rossz jogi szabályozást. A híres amerikai közgazdász, *Mancur Olson* 1982-ben megjelent könyve, a *The Rise and Decline of Nations* már előre jelezte ezt a tendenciát. Az érdekcsoportok óriási haszonra tehetnek szert a politikai rendszeren keresztül, ám ezt a lakosság kárára teszik. Becker azonban emlékeztet arra, hogy nem teljesen kilátástalan a helyzet, hiszen a különböző lobbicsoportok akár versenyben is állhatnak egymással, mint például az autóipar esetében. Az amerikai gyártók Detroitban protekcionista gazdaságpolitikára vágnak, az autóimportőrök viszont szabadkereskedelmet akarnak. Néha ezekben a harcokban a szabadkereskedelem, néha a protekcionizmus támogatói kerekednek felül. Azonban amíg léteznek egymással harcoló csoportok, sokkal kisebb eséllyel születnek kizárólag egy oldal önző érdekeit kiszolgáló politikai döntések, persze teljesen ettől sem tűnnek el.

Ez a jelenség ismét megerősítheti azok meggyőződését, akik a piacok alap-

vető gonoszságában hisznek. Becker szerint az emberek úgy gondolkodnak, hogy ha valamilyen pozitív folyamat indul el, azt hajlamosak a kormány érdemének tekinteni, mert feltételezik, hogy a kormányzati tisztségviselők egy magasabb cél érdekében járnak el. Azt is feltételezik, hogy a vállalkozók és a befektetők csak a profit, és nem az ennél fontosabb értékek miatt cselekszenek. Azonban azt már nem látják be, hogy ez a profithajzás is hathat pozitívan az életükre. Ez egyfajta versenyszférától való idegenkedést, ellenséges hangulatot teremt a vállalatokkal szemben.

Henry Paulson (az Egyesült Államok korábbi pénzügyminisztere) egy korábbi beszélgetésben kiemelte, mekkora felháborodással fogadta az amerikai nép, amikor a kormány kisegítette az amerikai bankokat. Az egyéni felelősségben való hit (azaz mindenki szabadon hozhat döntéseket, de egyénileg kell számolnia annak következményeivel) még mindig nagyon erős az amerikai emberekben. A hétköznapi amerikai nem szeretné a központi hatalom erősödését, a *Reagan* alatt biztosított korlátozott kormányzást és gazdasági növekedést akarja vizsgálni.

Becker szerint a pénzügyi válság ideje alatt a kormány és a piac megbukott. A Federal Reserve túl sokáig túl alacsonyan tartotta a kamatlábakat és a pénzügyminisztériummal együtt nem látták a válság közeledtét. Úgy gondolja, hogy néhány kollégájával együtt túlbecsülték a Fed képességeit. A bankok új instrumentumokat fejlesztettek ki, a közgazdászok pedig túl kevés figyelmet szenteltek a rendszerben rejlő kockázatoknak. Milton Friedman is vallotta, hogy időről időre lesznek majd pénzügyi problémák a világon, így a mostani pénzügyi válság idején Becker professzor sem volt meglepve, de a válság áttérése a reálgazdaságra már váratlanul érte. „Ez volt az én hibám.” Nem

szabad azonban pesszimistának lenni, vallja Becker, hiszen ha a növekedést nézzük a fejlett országokban, még a sok recesszióval és a jelenlegi válsággal együtt is jó időszakot zártunk. Ilyenkor elég például csak arra gondolnunk, hogy a fejlődő országokban 1990 óta egymilliárd ember került ki a szegénységből.

Tanára, Milton Friedman egy nem sokkal halála előtt folytatott beszélgetésben kiemelte, hogy a kormányzati kiadások a Bush-kormány idején ismét emelkedni kezdtek. Emiatt egyáltalán nem volt boldog. Úgy gondolta, hogy az ő generációja számára a legnagyobb kihívást még az jelentette, hogy a szellemi szabadság védelmére keljenek, a miénk számára viszont az újabb kihívás már ennek a megtartása. Az, hogy manapság az 50 év alatti közgazdászok elsőprő többsége a piac felsőbbrendűségét vallja az állami gazdaságirányítással szemben, azt mutatja, hogy sikerülhet szembenézni a kihívással.

Becker az USA szövetségi kormányának kiadásaival kapcsolatban megemlítette, hogy azok a GDP korábbi 20 százalékaról mostanra 25 százalékra nőttek, és az előrejelzések szerint hamarosan 28 százalékra fognak emelkedni. A professor szerint jobb, ha az egyes államok kezelik ezeket a pénzeket, mint ha a szövetségi kormányzat. Friedman idején az emberek még valóban azt hitték, hogy az állami beavatkozás a leghatékonyabb módja a növekedés serkentésének, ezt ma Észak-Koreán kívül talán senki nem gondolja így. A szabad piac felé tartó orientáció egy fontos szellemi győzelemnek tekinthető. Ennek a győzelemnek rendkívüli hatása van a gazdasági szabályozásra, amely hatás a jelenleginél jóval nagyobbá fog válni még a jövőben. Becker szerint a gyermekeinek és az unokáinak majd igenis harcolniuk kell, hiszen a gazdaság szabadságának megszerzése nem

egyszerű, de nem is reménytelen küzdelem. Ő továbbra is alapvetően optimista.

KOVÁCS BARBARA

Az USA egészségügyi rendszere költségeinek előrejelzése

ROBERT FOGEL: FORECASTING THE COST OF US HEALTHCARE. THE AMERICAN 2009.09.03.

Az Egyesült Államok jövőbeni egészségügyi kiadásainak előrebecslése során számos kérdés merül fel. Ezek közül a legfontosabbak: az életkorhoz köthető krónikus betegségek várható csökkenése, a biotechnológia fejlődésének megjósolhatatlan következményei, az idősek társadalombeli arányának növekedése, illetve az egy főre jutó jövedelem emelkedése. E pontok alapos kifejtése egy-egy könyvet igényelne, ezért ennek a cikknek célja inkább csak nagyvonalúan leírni a problémákat és bemutatni egy-két lehetséges megoldás vázát.

Az egyik legnagyobb vita a fejlett világ egészségügyi közgazdaszai között arról zajlik, hogy a gyorsan fejlődő biotechnológia emeli, vagy csökkenti az egészségügyi kiadások volumenét. Az ezzel kapcsolatos vita négy, adott esetben egymásnak is ellentmondó állítás mentén zajlik. *Egyrészt*, nincs teljesen meggyőző bizonyíték a krónikus betegségek elterjedésének, gyakoriságának XX. századi csökkenéséről. *Másrészt*, a krónikus betegségek előfordulásának csökkenése gyorsulni látszik. Amerikában 1910 és 1980 között 1 százalékkal, 1980 és 1989 között 1,2 százalékkal, a '90-es években pedig már 2 százalékkal csökkent a krónikus betegségek elterjedtsége. Kutatók egy csoportja úgy gondolja, hogy 1,5 százalékos csökkenés lenne elegendő a – jelenleg a GDP 15 százalékát kitevő – egész-

ségügyi kiadások szinten tartásához. (A növekvő költségek ugyanis növekvő kiadásokat indukálnának).

Harmadrészt az sem megválaszolt kérdés még, hogy a betegségek gyakoriságának fejlett országokban való csökkenése mennyiben köszönhető a környezet javulásának, és mennyiben az orvosi kezelések fejlődésének. Ennek kutatása időigényes feladat, hiszen egész életciklusok megfigyelése szükséges egyik vagy másik állítás bizonyításához. Fontos kiemelni továbbá, hogy a fejlődő orvosi beavatkozások nem csak a betegségek gyakoriságát, de azok súlyosságát is csökkentették. Mind a gyógyszeres, mind a sebészeti eljárások emelkedő színvonalára biztosítja, hogy a betegségek csak lassabban okoznak jelentős működési zavarokat az emberi szervezetben.

Negyedrészt annak mérése is igen fontos, hogy milyen összefüggés van az életkor és az egészségügyi kiadások között. Erre azért van szükség, hogy megállapítható legyen: a korszpecifikus betegségek gyakoriságának csökkenése enyhíti-e a egészségügyi rendszerekre nehezedő pénzügyi nyomást. Egy ilyen összefüggés szerint az 50–54 év közötti korosztályra fordított (egy főre jutó) egészségügyi kiadásokat 100-nak feltételezve egy egyre meredekebben emelkedő görbét kapunk, amely a 85 évesnél idősebbek esetében a viszonyítási csoporthoz képest 6-szor magasabb kiadási szintet jelöl. Ugyanakkor 80 év fölött hozzávetőlegesen állandó az egy főre jutó megbetegedések száma, a költségek mégis folyamatosan emelkednek az életkor előrehaladtával. Ennek oka az, hogy a gyakoriság/elterjedtség mutatószáma figyelmen kívül hagyja a betegség súlyosságát. 80 év fölött nem a megbetegedések száma, hanem inkább azok súlyossága nő.

Milyen irányba tolódik majd el az életkor és az egy főre jutó egészségügyi ki-

adások közötti összefüggést mutató görbe? A görbe lefelé tolódása (minden korcsoporthoz alacsonyabb kiadási szint járul) akkor következik be, ha minden korosztály egészségügyi kiadásai csökkennek. A második lehetőség a görbe jobbra tolódása, ami akkor következik be, ha a krónikus betegségek a jövőben később támadják meg az embereket.

Ehhez kapcsolódik egy USA-beli kutatás, amely kimutatta, hogy 5 évvel a halál előtt a biztosító általában nem költ az átlagosnál többet egy emberre, a halál előtti évben azonban 60 százalékkal magasabbak a rá jutó kiadások, a halál évében pedig több, mint négyszer annyiba kerül a biztosítónak, mint egy átlagos biztosított. Ez azt is jelenti, hogy a Medicare kiadásainak 40 százaléka az emberek halál előtti utolsó két évében jelentkezik. Ez az arány nem változott szignifikánsan az elmúlt két évtizedben, így azt is sejteti, hogy attól függetlenül, hogy az emberek általában később betegszenek meg, az egészségügyi kiadások még növekedhetnek, ha az elhalálozók aránya növekszik.

A XX. században a fejlett országokban 30-40 évvel nőtt a születéskor várható élettartam. Vajon mit hoz a XXI. század? A legtöbb szakértő konzervatív módon kisebb növekedést prognosztizál, a US Census Bureau például 13-at. Ez kevesebb, mint a fele a XX. századbeli növekedésnek, ugyanakkor mind az ENSZ, mind az OECD egyetért a növekedési ütem mérséklődésében. A pesszimista jóslatok számos tényen alapulnak. Ilyen például az a vélemény, amely szerint gyors élettartamnövekedés ott várható, ahol magas a gyermekhalandóság. Az USA és a fejlett világ már leküzdötte a magas csecsemő- és gyermekhalandóság problémáját, így eszerint az elmélet szerint kevesebb tér van már az élettartam növelésére.

Léteznek azonban optimistább jóslatok is. Ezek egyike az átlagos születéskor

várható élettartam helyett annak rekordját veszi alapul. Ez a bármely ország által elért legmagasabb várható élettartamot mutatja, és az elmúlt 160 évben lineáris trend szerint növekedett. Ennek alapján 2070-ben az amerikai nők várható élettartama 92,5 és 101,5 év közé fog esni, ami jelentősen magasabb a Social Security Administration 83,9-es előrejelzésénél. A tények azt mutatják, hogy a demográfusok a történelem folyamán rendszerint pesszimista, konzervatív becsléseket adtak a születéskor várható élettartam jövőbeni változásaira vonatkozóan. Általánosságban az mondható el, hogy az általuk várt élettartamplafon az aktuálisan várható élettartamnál 5–10 évvel magasabb. Rendszerint nem igazolódnak be ezek a becslések.

A legtöbb jel arra mutat, hogy a krónikus betegségek visszaszorulása is hozzájárul majd a várható élettartam jelentős növekedéséhez a XXI. században. Az optimista szemlélet érveit erősíti az egészségben eltöltött élettartam egyértelmű növekedése, a krónikus betegségek hatásainak csökkentésére való képesség, továbbá a biológia és a mikrochip-technológia ötvözéséből fakadó fejlődési horizontok.

Miért lesz egyre nagyobb az egészségügyi kiadások GDP-ből való részesedése, ha az emberek később betegszenek meg, és a betegségek hatásai kevésbé aggasztóak? Részben az idősödő társadalom miatt, ám ez mindössze a kiadások növekedésének 10 százalékaért felelős. A fő okozója ennek a jelenségnek az egészségügyi kiadások hosszú távon magas rugalmassága. Ez azt jelenti, hogy egy átlagos család 1 százalékkal magasabb jövedelem esetén 1,6 százalékkal többet költ egészségügyre. Ez nem új jelenség, és valószínűleg azzal magyarázható, hogy az alapvető szükségletek széles körű kielégülését követően (elegendő élelmiszer, ruha,

megfelelő lakóhely) a további termelékenység-növekedésből fakadó jövedelem-többletet a családok nagy valószínűséggel egészségügyi szolgáltatásokra költik. A XIX. század végén 1700 munkaórából származó jövedelem volt elég egy család éves ételigenyének kielégítéséhez, ma elég 260 munkaóra, 2040-re pedig előreláthatóan 160 is elég lesz. Ebből következően nem kell elnyomni, csökkenteni az egészségügy iránti keresletet. Az egészségügyi kiadások keresletvezéreltek, a növekvő kereslet pedig a magasabb jövedelem és a fejlődő biotechnológiából fakadó hatékonyságnövekedés következménye. Ahogy a XX. században a villamosság volt a húzóágazat, úgy napjainkban ezt a szerepet az egészségügy töltheti be.

MÁRKUS GERGELY

Birodalmak az összeomlás szélén
NIAL FERGUSON: COMPLEXITY AND COLLAPSE
FOREIGN AFFAIRS 2010. MÁRCIUS/ÁPRILIS

Nincs jobb illusztrációja a nagyhatalmak körforgásának, mint a *The Course of Empire*, amely egy 1830-as évek közepén készült, *Thomas Cole* öt festményéből álló sorozat. Az elsőt, a *Barbár állapoton*, a buja vadon látható egy viharos hajnalban. A második kép, a *Pásztori állapot*, egy bukolikus idill: a lakosok kiirtották a fákat, megművelték a földeket és templomot emeltek. A harmadik, és egyben legnagyobb festmény a *Birodalom betetőzése*. A tájat márványból készült raktárpépület fedi el, és az előző képen fellelhető földművesek rohanó kereskedők, hivatalnokok és városlakók tömegére cserélődtek. A következő kép címe *A birodalom pusztulása*. A város lángvörös, a lakosság épp menekül a tűnő éjszakai ég-

bolt alatt fosztogató barbár horda elől. Az utolsó festményen, a *Kipusztuláson* a holdfényben nem látni egy lelket sem, csak egy romos oszlopsort, amelyet benőtt a vadrózsa és a borostyán. A képsorozat üzenete: minden birodalom, nem számít mennyire nagyszerű, hanyatlásra és bukásra van ítélve.

Évszázadokon keresztül történészek, politológusok, antropológusok és a közvélemény ciklikusan fejlődő rendszereknek vélték a birodalmakat. *Henry St. John* így írt 1738-ban: „A legjobb intézményesített kormányzatok magukban hordozzák pusztulásuk csíráját: egy ideig nőnek és fejlődnek, aztán hamarosan láthatatlanul haladnak pusztulásuk felé. Minden órával, amit megélnék, egy órával kevesebb van hátra számukra.” A történelem folyamán rengetegen osztották ezeket a nézeteket, ám akkor is visszaköszönnek, ha korunk bestsellereit nézzük. *Paul Kennedy* is a történelem periodikusságáról írt *The Rise and Fall of the Great Powers* című munkájában. Modellje szerint a nagyhatalmak helyzetét egyrészt az határozza meg, mennyire erős ipari háttérrel rendelkeznek, másrészt, hogy hódításaik költségei mekkorák nemzeti termelésükhöz viszonyítva. Ahogy *Cole* festményeiből is látszik, a birodalom terjeszkedése magában hordozza jövőbeni hanyatlásának csíráját. Ha egy állam túlnöveli magát stratégiaiilag, az magában rejti annak kockázatát, hogy a megszerzett területek fenntartása több kiadással jár mint haszonnal. Ez a jelenség, a „birodalmi túlterjeszkedés” *Kennedy* szerint minden nagyhatalomban közös.

Legutóbb *Jared Diamond* antropológus vizsgálta a témát, könyve a *Collapse: How Societies Choose to Fail or Succeed*, egy periodikus történelmi áttekintés a XVII.–XXI. századról. Elbeszélések olvashatók benne a múlt és jelen azon társa-

dalmairól, amelyek megkockáztatták, vagy megkockáztatják saját pusztulásukat természetes környezetük lerombolásával. *Diamond* idézte *John Lloyd Stevenst*, a kipusztult maja városok felfedezőjét: „Itt vannak maradványai ezen művelt, jó modorú és különös embereknek, akik végigmentek minden állomásán a nemzetek felemelkedésének és bukásának, elérték az aranykorukat és elpusztultak.” *Diamond* szerint a maják egy klasszikus malthusi csapdába estek, a népességük túlnőtt azon, amit törekeny és nem elég hatékony mezőgazdaságuk el tudott volna látni. Több ember több földművelést tett szükségessé, de a több földművelés több erdőirtást, eróziót, aszályt és földkimerülést is okozott. Az eredmény: harc a csökkenő erőforrásokkal, s végül összeomlás. *Diamond* figyelmeztet, hogy a mai világ a maják sorsára juthat. Ha néhány évszázad elég egy birodalom túlterjeszkedéséhez, valószínűleg ugyanígy csak évszázadok szükségesek a teljes ökoszisztéma tönkretételéhez.

Ahogy *Diamond* rámutat, a politikai vezetők szinte minden társadalomban – primitív vagy fejlett – kevéssé szeretnek olyan problémákkal törődni, amelyek igazán komollyá csupán több mint száz év alatt válnak. A jelenlegi gazdasági kihívásokat, amikkel az Amerikai Egyesült Államoknak szembe kell néznie, sokszor hosszú távú folyamatok okozzák. A demográfiai változások, – amelyek során a nyugdíjasok és munkavállalók aránya előbbiek számának növekedése miatt felborul – és nem a jelenlegi politika ítéli halálra az államháztartást és teszi tönkre az Egyesült Államokat. A Kongresszusi Költségvetési Hivatal előrejelzése szerint 2080-ra az amerikai államadósság akár 280 százaléka is lehet a GDP-nek, ha a jelenlegi szabályozások addig érvényben maradnának. (A valószínűsíthető szabályozásbeli változásokkal ez a szám

716 százalék.) Azonban melyik képviselő terjesztene elő indítványt egy adóemelésre, amely csak unokáink nyugdíjas éveiben nyerné el értelmét? Hasonlóképpen, ha a világgazdaságot vesszük, úgy tűnik a történelem kereke lassan forog. Néhány előrejelzés azt jósolja, hogy Kína GDP-je felülmúlja az Egyesült Államokét 2027-re; mások szerint ez nem következik be egészen 2040-ig. 2050-re India gazdasága feltehetőleg szintén felveszi a versenyt az USA-éval. Ez a napi politikai történések mellett egy örökkévalóság-nak tűnik, azonnali reakciót legalábbis látszólag semmiképpen nem igényel.

Ám az is lehet, hogy a birodalmak életét leíró elmélet teljes egészében hibás. Mi a helyzet, ha a történelem mégsem ciklikus és lassú mozgású, hanem aritmiikus – néha mozdulatlan, de képes hirtelen felgyorsulni? Ha az összeomlás nem évszázadokon át következik be, hanem hirtelen jön? A nagyhatalmak és birodalmak összetett rendszerek, amik rengeteg egymással kapcsolatban álló részből állnak, amelyek gyakran aszimmetrikusan szerveződnek. Valahol a rendszer és a rendszertelenség között működnek – „a káosz szélén”, mondhatjuk róluk. Az ilyen rendszerek látszólag stabilak. Úgy tűnhet, hogy egyensúlyban vannak, de valójában folyamatosan változnak, és egyszer eljön a pillanat, amikor nem tudnak tovább alkalmazkodni és összeomlanak. Nem sokkal azután, hogy egy krízis bekövetkezik, megjelennek a történések, akik háborúk, forradalmak, pénzügyi csődök tanulmányozására specializálódtak. Ők gyakran félreértelmezik ezen krízisek alapjait, nem látják a komplex rendszerekben a törékenységet, és rendkívüli okokkal próbálják magyarázni őket. Amikor valami meghibásodik egy ilyen összetett rendszerben, a szétszakadás/bomlás mértékét szinte lehetetlen előre látni. Hogy ezt megértsük, vegyünk

egy fizikusok által kedvelt példát: a tűz előtt az erdő a gyulladás szélén ingadozik, de a katasztrófa mértékét még nem tudhatjuk, csak azt, hogy meg fog gyulladni. Később dől el, hogy mekkora is lesz az ebből kialakuló tűzvész.

Tekintet nélkül arra, hogy diktatúra vagy demokrácia, minden nagy léptékű politikai egység egy komplex rendszer. A legtöbb nagy birodalomnak volt névleges központi hatalma – vagy egy örökletes császár vagy egy megválasztott elnök –, de a gyakorlatban a hatalom csak a gazdasági és szociális hálózatok működésén és a politikai kapcsolatokon való uralkodást jelentette, így az összeomlás lehetősége továbbra is megmaradt. Róma bukása hirtelen és drámai volt, amilyen egy rosszul működő rendszer esetében lép fel. A Nyugat-Római Császárság bukásának legelső pillanatai a gótok és germánok betörései voltak a birodalom területére, majd meglepően gyors összeomlás következett, amelynek során a császárság népessége öt évtized alatt a háromnegyedére csökkent és ezzel párhuzamosan elveszett Európára gyakorolt hatása is. Ehhez hasonlóan gyors összeomlás figyelhető meg többször is a történelem folyamán: a Bourbonok Franciaországában XVI. Lajos bukásával, valamint a Szovjetunió széthullásának esetében is.

Az elmúlt három évben a mai, komplex világgazdasági rendszer is megmutatta törékenységét. Az amerikai jelzáloghitelválság komolyan próbára tette több ezer pénzügyi intézet üzleti modelljét. A krízis következő fázisa akkor következhet be, ha a köz megkérdőjelezi azon monetáris és fiskális intézkedések hitelességét és értelmét, amelyekért felelősséget vállalt az Obama-kormány. A monetáris politika ugyanis hatástalan, ha az emberek nem hisznek benne, hiszen nem a monetáris bázis mérete határozza meg a gazdasági szereplők viselkedését,

sokkal inkább elvárásaik a jövőre nézve. Egy ilyesfajta változás a monetáris és fiskális politikai értékelésében akár súlyos külpolitikai döntéseket is szükségessé tehet, és alapjaiban írhatja át Amerika, sőt a Közel-Kelet helyzetét is. Amennyiben ugyanis – az amerikai nép ellenállása miatt – további adóemeléssel nem lehet már fedezni a különféle mentő- és élénkítő csomagokat, továbbá azok kamatainak költségét, akkor a legkézenfekvőbb megoldás a katonai kiadások csökkentése, ami könnyen vezethet a közel-keleti erőviszonyok felborulásához.

A történelmi példákból látható, hogy birodalmak nem valamilyen ismétlődő folyamat és előre látható körforgás szerint emelkednek fel, uralkodnak, hanyatlanak és buknak meg. A történészek azok, akik visszamenően úgy ábrázolják a birodalmak felbomlását mint egy lassú folyamatot. A valóságban a birodalmak összetett, alkalmazkodó rendszerek. Létezik egy törékeny egyensúlyi pont, amely körül zavartalanul működnek valamennyi ideig, majd valami apró dolog felborítja az egyensúlyt, és a rendszer összeomlik. Ezen összeomlás pedig semmiféle ciklikusságot nem mutat, hirtelen és váratlan.

FODOR EMESE ZSÓFIA

Hogyan manipulálható a tudomány?

STUART MACDONALD: EXPERT FIDDLING
VOX, 2010.04.04.

Nemrégiben újra nagy botránytól volt hangos a sajtó: a University of East Anglia Klímakutatási Részlege eltitkolt és meghamisított bizonyos tényadatokat. Az ügyet hamar „Climategate”-nek kezdték nevezni a sajtóban. Napvilágot láttak

olyan levelezések, amelyekből az derült ki, hogy a kutatók rendszeresen közöltek valótlan kutatási eredményeket. *Stuart Macdonald*, a Sheffieldi Egyetem professzora arra a következtetésre jutott, hogy a szerzők a vezető tudományos folyóiratok cikkeinek írásakor gyakran inkább a megjelenésre, mintsem a minőségi tudományos munkára törekednek. Ezzel szemben a politikusok meg vannak győződve arról, hogy napjainkban a verseny olyan óriási, hogy csak a legkiválóbb alkotások kerülhetnek a nyilvánosság elé. De kinek higgyünk?

A kutatók tudományos teljesítményének általánosan elfogadott mértékegysége a kiemelt szakmai lapokban megjelent publikációk száma. Ez mindig is így volt. Azonban ez a rendszer nem csak a tudományos ismertséget határozza meg, sok helyen a tanárok által megjelentetett publikációk száma az, aminek alapján meghatározzák az egyetemek, tanszékek támogatásának mértékét is. És ahol a teljesítménynek léteznek különféle mutatószámok, ott megjelenik a kísértés, hogy a munka ne tényleges teljesítmény, csupán kiemelkedő értékelés megszerzésére irányuljon.

Sokan mondják azt, hogy a legpatinásabb tudományos lapokba annyi mű érkezik be, hogy a szerkesztőknek nincs nehéz dolguk kizárólag minőségi tartalommal megtölteni folyóirataikat. Az igazság az, hogy a bekerülésért folytatott verseny ma már akkora, hogy az esetek több, mint 90 százalékában az írásokat elutasítják. A Harvard Business Review-nél ez a szám 99 százalék. Ennyi cikket nem képesek végigolvasni a szerkesztők, így valószínűleg sok anyag nélkül kerül elutasításra, hogy bárki látta volna. Sokat könnyít a szerkesztők dolgán, ha az írók jól ismert szerzők vagy híres egyetemek öregdiákjainak tollából valók, általában ezeknek van a legnagyobb esélyük a

megjelenésre. A legaggasztóbb mégis az, hogy az írók – félve a visszautasítástól – egyre erősebben próbálnak olyan eseményeket, tényeket, adatokat közölni, amiket – és ahogyan – a folyóirat vezetősége látni akar.

Azonban maguk az újságok is küzdenek a minősítésekért. Ez leginkább abban mérhető, hogy hányan, hányszor idézik az adott folyóiratban megjelent cikkeket. A szerkesztőség célja tehát a sok helyen példaként felhozható, könnyen hivatkozható cikkek megjelentetése, amelyek a legátfogóbb általánosításokat tartalmazzák egy adott témáról. Mivel a gyakran fiatalabb kutatók által jegyzett friss, ellentmondásos, innovatív vagy esetleg negatív kutatásokról szóló cikkeket ritkán, kevesen idézik, ezek gyakran kiszorulnak a nagy folyóiratokból. Ennek köszönhetően mára már csak néhány szerző uralja az elit folyóiratokat. A versenyben az számít vezetőnek, akire a legtöbben hivatkoznak, akitől sokan idéznek. Ezzel egy időben rögtön meg is jelentek az ön- és csoporthivatkozások, illetve az egymástól vett idézetek. Példaként említhető a *Journal of Marketing Research*, amiben a 60 százalékot is eléri az újságon belüli hivatkozások száma.

Nem csoda tehát, hogy a brit politikusok nem jutnak egyetértésre az új díjazási rendszer (Research Excellence Framework) felépítését illetően. Nem tudják eldönteni, hogy a hivatkozások számát vagy a cikkekben foglaltak tudományos életre gyakorolt hatását kell-e inkább előnyben részesíteni. Sajnos önmagában egyik sem tűnik a jelenlegi problémákat teljes mértékben kiküszöbölő megoldásnak. Ne csodálkozzunk tehát, ha a közeljövőben továbbra is olyan írások születnek, amelyek tökéletesen megfelelnek azoknak a bizonyos „elvárásoknak”.

TÓTH BRIGITTA

Polgárháborúk a hidegháború után

STATHIS N. KALYVAS–LAIA BALCELLS:

INTERNATIONAL SYSTEM AND TECHNOLOGIES OF
REBELLION: HOW THE END OF THE COLD WAR
SHAPED INTERNAL CONFLICT

AMERICAN POLITICAL SCIENCE REVIEW, 2010. AUGUSZTUS

Stathis N. Kalyvas és Laia Balcells közös cikkében azt vizsgálja, hogy a nemzetközi helyzet megváltozása – a hidegháború befejeződése – hogyan befolyásolja a polgárháborúk különféle tulajdonságait. A szerzők felhívják a figyelmet arra, hogy eddig a polgárháborúkat ebből a szempontból még sosem vizsgálták, pedig, mint ahogyan később empirikusan be is bizonyítják, a hidegháború befejeződése igen jelentős változásokat hozott a polgárháborúk minőségében, elterjedésében.

A hidegháború befejeződésekor kevesen tudták megmondani, hogy ezután hogyan fog alakulni a történelem, és ezen belül a polgárháborúk sorsa. Egyesek számuk csökkenését, mások pedig számuk növekedését várták. Végül az események érdekesen alakultak: a folyamatban levő polgárháborúk száma az ötvenes évek vége óta megállás nélkül nőtt, és a kilencvenes évek elején érte el a csúcspontját. A kitörő polgárháborúk száma is 1991-ben volt a legmagasabb. Ezután azonban már kevesebb polgárháború tört ki, és több fejeződött be, így tehát csökkent a folyamatban lévő polgárháborúk száma.

A szerzők tiltakoznak az egységes polgárháború-kép ellen, így cikkükben bemutatják az általuk kidolgozott tipológiát, amely szerint háromféle polgárháború létezik. A *hagyományos* típusúban mindkét fél katonailag erős és technológiailag fejlett, így ezt a fajtát a nyílt katonai konfrontáció jellemzi. A második kategória a *rendhagyó* (gerilla) polgárhá-

ború, amelyben az állam katonai ereje és technológiája jóval meghaladja a lázadókat. Ebben az esetben a felkelők inkább a terepviszonyokat kihasználva, lesből támadják meg az állami seregeket. A harmadik típusút a szerzők *szimmetrikus-nem hagyományosnak* nevezik (rövidítve SNC). Ebben az esetben egyik fél sem erős, az állam képtelen felvonultatni egy szervezett hadsereget a gyengén felfegyverzett lázadókkal szemben. (Ebből a kategorizálásból következne egy negyedik opció is: amikor az állam katonai ereje kicsi és technológiája fejletlen, ámde a lázadók erősek és fejlett technológiával rendelkeznek. Ebben az esetben azonban nem polgárháborúról, hanem általában sikeres katonai puccsról beszélünk.)

A hidegháborúban a lázadások mindkét résztvevője, azaz az állam és a lázadók egyaránt megerősödtek. Az USA és a Szovjetunió anyagi támogatása, a forradalom megvalósíthatóságába vetett hit és ideológia elterjedése, illetve a forradalmak menetére vonatkozó katonai doktrínák elterjedése azonban inkább a lázadók malmára hajtotta a vizet, akiknek így az addig fennálló, a kormányokhoz képest jelentős gyengesége relatív gyengeséggé változott.

A hidegháború befejeződésének sok következménye lett. Egyfelől csökkent mind a lázadók, mind a kormányok harci ereje és képessége, hiszen vége lett az USA és a Szovjetunió versengésének, így mindkét állam abbahagyta a csatlósállamok támogatását. Másfelől pedig több nagyobb állam részeire esett szét, és a helyükön létrejövő posztkommunista államok az addig létező hadsereget is felosztották egymás között. Így megszületett több erős rész, amelyek képesek egy hagyományos polgárháború keretein belül összecsapni egymással.

A szerzők a fent említett kézzelfogható következményekből többféle jövő-

képet vetítettek előre. Egyrészt ahol eddig a felek szélsőségesen eltérő katonai ereje miatt (nagyon erős állam, nagyon gyenge lázadók) eddig béke volt, ott továbbra is az lesz. Másrészt a hidegháborúban egy gyenge állam és a viszonylag gyenge lázadók a támogatás miatt megerősödtek, így általában rendhagyó polgárháború következett be. A hidegháború után viszont vagy csak a lázadók, vagy mindkét fél katonai ereje lecsökkent. Előbbi esetben békéről beszélünk, míg utóbbi esetben általában SNC polgárháború következett be, hiszen mindkét fél viszonylag alacsony katonai erővel rendelkezett. Végül pedig a már említett nagyobb államok felbomlása és hadseregük elosztása miatt gyakran megnőtt a lázadók hadereje, így lehetővé vált a hagyományos polgárháború.

Kalyvas és Balcells empirikus vizsgálatai egyrészt kimutatták a rendhagyó polgárháborúk arányának drasztikus csökkenését, másrészt ezzel párhuzamosan a hagyományos, illetve az SNC polgárháborúk arányának megnövekedését. Az is kiderült, hogy míg Ázsiában és Latin-Amerikában lecsökkent a polgárháborúk száma, addig Euráziában, Fekete-Afrikában, a Közel-Keleten és Észak-Afrikában megnőtt. Bebizonyították, hogy egy posztkommunista államban sokkal valószínűbb, hogy hagyományos polgárháború következzen be, mint SNC polgárháború. Kimutatták, hogy abban az esetben, hogyha a lázadók a marxista ideológiát követik, a polgárháború nagy valószínűséggel rendhagyó lesz. Empirikusan is igazolták, hogy olyan országokban, amelyeknek a katonai ereje nagy, rendkívül kicsi a valószínűsége az SNC polgárháborúnak. Érdekes, hogy a szerzők által vizsgált három másik tényező: az egy főre jutó GDP, az ország domborzati viszonyainak jellege, és a háttérben húzódó esetleges etnikai konfliktus a

várakozásokkal ellentétben nem befolyásolta a polgárháborúk jellegét.

A szerzők tehát rámutattak arra, hogy a hidegháború befejeződésének igenis vannak kézzelfogható következményei a polgárháborúkra nézve, és arra is, hogy a polgárháborúkat nem szabad egységesen kezelni, hiszen nagyban különböznek a résztvevő felek katonai ereje alapján.

KÉKUTI LAURA

Mi lett a Szabadság program sorsa?

FRANCIS FUKUYAMA: WHAT BECAME OF THE „FREEDOM AGENDA”
THE WALL STREET JOURNAL, 2010.02.10.

Barack Obama közelmúltban elszenvedett népszerűségvesztéséhez a történelmi szokásokkal ellentétben most nem párosult elődje, George W. Bush külpolitikájának nosztalgikus emlegetése. Ez különösen igaz a Bush-adminisztráció által „Szabadság program”-nak nevezett, a demokrácia közel-keleti kiterjesztését célzó program esetében. Bal- és jobboldali külpolitikai szakértők ma már egybehangzóan naiv kezdeményezésnek nevezik a tervet, amit még maga a Bush-adminisztráció hagyott magára röviddel a Hamasz 2006-os gázai választási sikerei után.

Bár Obama szóban ugyan hangoztatta az erősebb közel-keleti demokrácia szükségességét a tavaly júniusi, arab világhoz intézett kairói beszédében, a világban nagyon kevés konkrét lépést tett ez ügyben szövetségesei, például Egyiptom, Jordánia és Marokkó esetében. És valóban, a fejlemények azt mutatják, hogy az Egyesült Államok visszatért a hagyományos közel-keleti politikájához, a helyi erős emberek támo-

gatásához. Ez óriási hiba volna, mert a Szabadság program alapelveivel nincs probléma, hiába ásta alá hitelességét az a tény, hogy az iraki invázió közepén jelentették be. Obama abba a veszélyes helyzetbe kerülhet, hogy szokásosan a nagy hatalmú helyi előkelőkkel paktál le, ami által közvetett módon megszakítja mindenféle viszonyát a régió nagy számú egyéb politikai erőivel. Obama talán még elnökként megélheti, hogy néhány erős embere legitimáció hiányában elveszíti hatalmát, amelyre szemléletes történelmi példa a hasonló helyzetből induló iráni sah 1979-es bukása.

A Bush-adminisztráció lefektetett néhány alapvető a Szabadság programban, amelyek a mai napig tökéletesen érvényesek. Bush második beiktatási beszédében, 2005 januárjában azt állította, hogy nincs kulturális indoka annak, hogy az arab világnak kellene lennie az egyetlen helynek a világon, amely ellenáll a demokrácia világszerte megállíthatatlan terjeszkedésének. Jó okunk van azt feltételezni, hogy a demokrácia hiánya az arab világban inkább politikai indíttatású, mint kulturális.

A helyi vezetők a közelmúltban új módszert találtak ki a Nyugat megnyugtatására. Ez a módszer az állam által vezérelt liberalizáció, amelyben a vezetők a politikai rendszert éppen annyira teszik szabaddá, hogy ezzel már meg tudják győzni a fejlett világot a szabadság iránti elkötelezettségükről, azonban még mindig megmarad minden eszközük hatalmuk biztos megőrzésére. Arab vezetők, mint az egyiptomi *Hoszni Mubarak*, tolerálták, néhány esetben támogatták is iszlamista szélsőségesek részvételét a választásokon, egy olyan stratégia részeként, amellyel bizonyítani akarják a nyugatiaknak, hogy ők az egyedüliek, akik egy mindent elsöprő

iszlám forradalom útjába állhatnak. Ezek a politikai játszmák egyre veszélyesebb politikai, társadalmi és ideológiai űrt eredményeznek az elit és a nép között. Ebben, az állam és társadalom közti küzdelemben egyre inkább azt látjuk, hogy az USA önző módon szemel huny a problémák felett, és inkább tovább támogatja a „jól bejártott” állami vezetést.

A Bush-adminisztráció Szabadság programjával alapvetően nem tartalmi problémák voltak, sokkal inkább az, ahogyan a meglehetősen népszerűtlen iraki háború közepén prezentálták. A demokrácia terjesztése a kezdetektől része volt az invázió igazolásának, de ez által hamarosan rengeteg arab szemében inkább az amerikai megszállás szinonimájává vált. Bush második beiktatási beszédének magasröptű fordulatai – amikor azt állította, hogy az USA biztonsági érdekei és a demokratikus eszménykép között nem lehet különbség – nyilvánvalóan elnagyoltak voltak, majd teljesen el is vesztették értelmüket, amikor kiderült, hogy a kormányzat nem hagyja jóvá, hogy a Hamasz legyen a gázai palesztinok egyedüli jogos képviselője. Azáltal, hogy a közel-keleti demokrácia előmozdítását a terror elleni háború eszközeként használta fel, az USA egyszerre mocskolta be a demokrácia eszméjét és saját külpolitikájának hitelességét is.

Barack Obama e terhek nélkül lépett hivatalba, és megvolt rá a lehetősége, hogy visszaterelje az amerikai külpolitikát a békés demokratizálás eszméjéhez. De ez az út egyre messzebb kerül, ahogy az USA közeledik a térség tekintélyelvű vezetőihez. Jordániában például, a terror elleni háborúban való részvétel címén majdnem 100 új ideiglenes törvény született, amelyek egytől-egyig korlátozták a lakosság szabadságát. Ennek ellenére Obama elnök

magasztalta *Abdullah* király intézkedéseit és segítségét. Jemenben valós al-Kaida fenyegetés van, és *Saleh* elnök folyamatosan ront saját helyzetén, legutóbb például az ország déli részén kitört népi tüntetések leverésével, továbbá azzal, hogy harcba keveredett az északi, siita huti törzsszel. Miután családtagokat helyezett kulcspozíciókba, korrump rendszere majdnem 70 millió dollárnyi katonai segítséget kapott Amerikától, sőt a jövőben még többre is számíthat. Ahelyett, hogy az amerikai kormányzat agresszív nyomást gyakorolna *Saleh* elnökre, inkább ismét elköveti régi hibáját: csak a korábbi politikai vezetést akarja megtartani hatalmában, hogy az gazdasági és katonai támogatás fejében együttműködjön a terrorizmus elleni harcban.

Egy közel-keleti demokrácia-kezdemenyezés újbóli megindítása alatt nem azt érthetjük, hogy vissza kellene térni azokhoz a hangzatos, ám betarthatatlan ígéretekhöz, miszerint az egész térséget könnyedén demokratizálja a nyugat, de nem is az a fejlett világ feladata, hogy a helyi vezetők hamis demokráciáit legitímálja. A feladat az, hogy a háttérben munkálkodva nyomást kell gyakorolni ezekre a személyekre a valódi politikai átalakulás érdekében, főként a rendkívüli intézkedések, rágalmozási törvények, pártregisztrációs szabályozások és a valódi politikai verseny megjelenését gátló közeg megszüntetése által. Valós a veszély, hogy a tényleges demokratizáció a radikális iszlamisták hatalomátvételéhez fog vezetni. De azt az elgondolást, hogy a jelenlegi törékeny egyensúllyal szembeni egyedüli alternatíva a radikális erők hatalomra jutása lehet, semmiképp nem fogadhatjuk el.

Önvédelem a bűnözés ellen

THE MEAN STREETS OF GUILFORD

THE ECONOMIST 2010.04.08.

Guilford egy virágzó kisváros London agglomerációjában, nem éppen magától értetődő helyszín egy bűnözésről szóló tudományos fórum számára. Ám a Brit Közgazdasági Társaság (Royal Economic Society) legutóbbi konferenciájának egyik legizgalmasabb előadása mégis a bűn közgazdaságtanával foglalkozott. Két fő témát járt körbe az előadás, az elrettentést (hogyan előzhető meg a bűn?) és az ösztönzést (hogyan lehet rávenni az embert arra, hogy törvénytisztelő állampolgárként viselkedjen?).

Bevezetésként *Philip Cook* mutatta be legújabb tanulmányát, amelyet *John MacDonalddal* közösen jegyez, és amely azt vizsgálja, hogy az egyén hogyan járulhat hozzá a közrend fenntartásához. Dolgozatuk részben a los angelesi Business Improvement District-ek (BID) tanulmányozásán alapult. A BID-ek olyan nonprofit jellegű szervezetek, amelyek például biztonsági szolgálatot és köztisztasági szolgáltatásokat biztosítanak helyi vállalkozások számára. Az ilyen közjavak nagy előnye, hogy hasznosságuk nem csökken a felhasználók számának növekedésével, mindig rendelkezésre állnak. Az egyetlen gond velük, hogy a vállalat akkor is élvezi hasznukat, ha nem veszi ki részét költségeik fedezéséből, ami a klasszikus potyautas-probléma. A kilencvenes években azonban a kaliforniai jogot úgy változtatták meg, hogy amennyiben elegendő cég állt össze egy BID létrehozására, a környéken lévő összes vállalatnak be kellett lépnie abba. Az is elősegítette a probléma megoldását, hogy a város adót vetett ki a BID-ek finanszírozása végett.

A biztonsági szolgálat fenntartása költséghatékony módszernek bizonyult

a bűnözés visszaszorítására. A tanulmány összehasonlítja a bűnesetek előfordulását 30 darab 1995 után fölállított BID és az azokat övező kerületek között. Az adatokból az derül ki, hogy egy átlagos BID-ben a biztonságra költött minden 10 000 dollár évente átlagosan 3,4-del csökkenti a bűncselekmények számát. Hogy megfejtjük, hogy ezt a pénzt megfelelően költötték-e el, a szerzők a nyilvánosság körében közvélemény-kutatást végeztek, hogy megállapítsák minden egyes megelőzött bűntény pénzbeli értékét. Megkérdezték az embereket, hogy megszávnának-e egy rendszert, ami bizonyos bűnöket 10 százalékkal csökkentene egy bizonyos adóösszeg fejében (az ajánlat határai 25 és 225 dollár között mozogtak). A szerzők a válaszokat a különböző bűntények társadalmi költségének meghatározására használták fel. Kiszámolták, hogy egy rablás megakadályozása az emberek számára 263 ezer dollárt ért, a nemi erőszak 79 ezret, és egy betörés elkerülése 21 ezret. Tekintettel arra, hogy milyen mértékben csökkentik ezen bűntények előfordulását, minden, az átlagos BID-ben elköltött 10 ezer dollár 200 ezer dollár értékű bűnmegelőzésnek felel meg.

A hússzoros költséghatékonysági arány egyeseknek lenyűgöző, bár nem mondja meg nekünk, hogy a BID-eket közvetlenül finanszírozó cégeknek megéri-e fenntartásuk csupán azért, mert emelik a fogyasztók számát, magasabb profitot eredményeznek és az ingatlanok értékének növekedéséhez is vezetnek. Azonban az egyértelmű, hogy a biztonsági szolgálat léte teljes egészében a társadalom számára jó ár-érték aránnyal bír. Valójában annyira jóval, hogy gyaníthatjuk: hiba csúsztott számításainkba. Talán a bűntények nem szorultak vissza, csupán máshol jelentek meg. Vagy talán a BID-ek azért működtek olyan jól, mert a rendőr-

ség is nagyobb figyelmet szentel nekik. „Nem erről van szó” – mondja Cook. A körzetek létrehozása kevesebb letartóztatáshoz vezet és ezáltal a rendőri költségeket is csökkenti. Arra pedig nincs bizonyíték, hogy a környező területeken megnőtt volna a bűnözés a BID-ek megalakulása után – mondja. Sokkal inkább tapasztalható, hogy a környéken lévő bűnözés is csökkenést mutat.

Miért látszik ennyire költséghatékonynak akkor a biztonsági szolgálatok létrehozása? Az egyik ok Cook szerint egyszerűen az, hogy a biztonsági őrök alacsonyabb fizetést kapnak a rendőrökénél. Másik oka, hogy egyetlen területre szerződnek, és közvetlenül felelősek annak biztonságáért. Tudják, mely gyanús személyekre kell jobban ügyelni és milyen módszerek működnek legjobban területükön. Emellett a rendőrökkel ellentétben őket nem hívják el felvonulások felügyelésére vagy magas rangú méltóságok védelmére.

A felmérés azt is megmutatja, mennyire lehet hatékony az úgynevezett „*target hardening*”, vagyis az önvédelem a bűnözés ellen. Kétszer több autó volt Amerikában 2008-ban 1989-hez képest, mégis kevesebb autólopás történt. A kormányzarak, az indításgátlók és a követőrendszerek miatt az újabb kocsikat nehezebb ellopni. Hasonlóan, *Ben Vollard* tanulmánya szerint az újonnan épült házakba is nehezebb betörni. Vollard és társszerzője, *Jan van Ours* kiszámították, hogy a holland építkezési szabályok 1999-es megváltoztatása után épült házak esetében a betörés valószínűsége 26 százalékkal kevesebb volt a korábbiakhoz képest. A törvényt betartandó, az építetőknek magas minőségű zárat és betörésálló ablakokat és ajtókat kell alkalmazniuk. Bár ezek nem akadályozzák meg az eltökélt betörőt, de ahhoz elegendő, hogy a besurranó tolvajt eltántorítsák.

Vannak-e olyan módszerek, amelyek elsősorban arra irányulnak, hogy megakadályozzák az ember bűnözővé válását? Elvileg a magas szintű oktatás a bűnözés visszaszorulásához vezet azáltal, hogy növeli az emberek számára legális munkavégzésből szerezhető jövedelmet, így kevésbé lesz vonzó számukra a bűnözés. Az iskola arra is alkalmas, hogy a bűnöző hajlamú fiatalok számára jó példát mutasson, és törvénytisztelő közegben nőhessenek fel. Számos bizonyíték van, hogy az oktatás hiányának nagy eséllyel velejárója a bűnözői magatartás. A kilencvenes évekbeli amerikai börtönökben készült tanulmányok tanulsága szerint a legtöbb fogva tartott nem fejezte be a középiskolát. Ám kevés kutatás mutatta csak ki, hogy az alacsonyabb képzettség a bűn konkrét oka lehet.

A konferencia harmadik dolgozatát *Stephen Machin*, *Olivier Marie* és *Suncica Vujic* készítették. Ők statisztikai módszerekkel elemezték az alacsony képzettség és a bűnözés közti kapcsolatot. Megvizsgálták brit végzősök egy csoportján belül a bűnözési mutatókat. A diákok közül néhánynak tovább kellett iskolába járnia a törvényi szabályozás friss változása miatt. A kutatók arra jutottak, hogy ezek a diákok kevésbé lettek hajlamosak a bűnre. A szerzők kiszámolták, hogy egy év többlet-oktatás a bűnözést 1–2 százalékkal csökkentette és hogy az oktatási pluszköltséget a lecsökkent bűnözésből származó haszon kompenzálta. Ugyanezen eredmények köszönnek vissza az amerikai bűnözésről a *Lance Lochner* és *Enrico Moretti* készített tanulmányban, amely azt hangoztatja, hogy a többlet-tanulás legnagyobb haszna az erőszakos bűncselekmények csökkenése.

Vallás és demokrácia

JEAN BETKE ELSHTAIN: RELIGION AND
DEMOCRACY

JOURNAL OF DEMOCRACY, 2009. ÁPRILIS

A XX. század második felében az ún. *szekularizációs hipotézis* nagyon népszerű teória volt a politikatudományban. Eszerint a történelem múlásával a nacionalizmus és a vallás fokozatosan háttérbe szorul, s ezzel gyengülni fog a nemzetek és az egyház hatalma, teret adva a szekularizáció és a kozmopolitizmus kibontakozásának. A chicagói teológiai egyetem társadalmi és politikai etika professzora, *Elshtain* szembehelyezkedik ezzel, továbbá azzal a megállapítással, hogy az ember csak személyes érdekből választja ki azt, amiben hisz.

Szerinte a hit és a szekularizáció közti vita jelentős hatással lesz majd a demokrácia jövőjére. A szekularizáció hívei azon vannak, hogy csökkentsék a vallás befolyását a politikában, majd a kettőt teljesen különválasszák egymástól, mivel szerintük ez szükséges a demokrácia védelme miatt. Erre már volt példa a történelemben, a XX. század legnagyobb borzalmait a két vallásellenes birodalom, a náci Németország és a Szovjetunió okozta. Pedig a vallás az Amerikai Egyesült Államok történetében jelentős szerepet játszott a politikai fejlődésben: abolicionizmus, a nők választójoga stb. Továbbá az egyház mind Kelet-Németországban, mind Lengyelországban, nagyban kivette a részét a szovjet iga lerázásában. Nemzetközileg a demokrácia és a vallás viszonya nagy körültekintést igényel. Franciaországban a *laïcité* helyzete érdekes: mindinkább próbálják elnyomni a muzulmán vallást, betiltani annak jelképeit. *Elshtain* szerint a *laïcité* az állam által erőszakolt szélsőséges és szigorú szekularizációs törekvés, amely csak nehezi-

ti az iszlám népesség bekapcsolódását a francia demokratikus rendszerbe. Mindazon muzulmánok, akik kultúrája és hagyománya nem kis mértékben függ a vallástól, nem képesek ezt elfogadni.

A kutatók álláspontjait tekintve nincs döntő teória az iszlám demokratizáció tekintetében, maguk a nézőpontok három nagyobb csoportba sorolhatók. Az első nagyobb tömörülés azoké, akik meglehetősen optimistán gondolkodnak a problémát illetően. Szerintük már az iszlám szent szövegei is tartalmazznak utalásokat a demokráciával, az emberi jogokkal és a politikai sokszínűséggel kapcsolatban.

A második csoport a reménykedőké. Szerintük a demokrácia átvétele nem lesz egyszerű a muzulmán államokat tekintve, mégpedig azért, mert a Korán értelmezésével is problémák vannak. Nem tudják, hogy értsék a politikai sokszínűséget és az emberek közti különbségeket. Márpedig ha egy rendszer nem tisztázza ezeket a kérdéseket, nem lehet hosszú életű. További probléma az, hogy az iszlám világ nagy részében a szekularizáció fogalma együtt jár az ateizmussal, így további félreértések keletkezhetnek. Ezek a tények azonban nem jelentik azt, hogy lehetetlen próbálkozásról beszélünk, de nagy valószínűséggel nem lesz konfliktusmentes.

A harmadik kategóriába két kisebb csoport sorolható: az egyik örül, a másik viszont nem a demokrácia és az iszlám ellentétes viszonyának. Ennek oka a nyugati és muzulmán civilizáció régmúltban gyökerező nézeteltérése. A terrorista probléma is a demokrácia és a muzulmán felfogás konfliktusából született. Azonban míg az Egyesült Államokban ez kevesebb, addig Nyugat-Európában (Franciaország) már annál több problémával jár.

A szerző szerint az sem mindegy, hogy milyen rendszert vizsgálunk a val-

lás és a demokrácia viszonylatában. Egy ingatag demokráciában könnyen visszaszorulhat a vallás, ha a rezsim úgy dönt, hogy elfojtja azt. Ez történt Szaúd-Arábiában. Egy szilárdabb demokráciában már jobban tekintettel vannak az emberi méltóságra, így a vallás nem feltétlenül szorul vissza. A vallást tekintve azonban tisztában kell lennünk azzal, hogy a keresztény egyház a történelemben már játszotta az elnyomó szerepét, viszont a későbbiekben ez megváltozott, mára a demokrácia védelmében is megszólal. Talán ez vár az iszlám vallásra is. Elshtain szerint így elvethető a szekularizáció hipotézise, és helyette egy újat kell felállítani.

BUDAI PÉTER

Megér egy halom szójababot

WORTH A HILL OF SOYABEANS
THE ECONOMIST 2010.01.07.

Amikor a kilencvenes évek közepén kezdett elterjedni az internet, az volt az általános vélekedés, hogy növelni fogja az informáltságot, feleslegessé teszi a közvetítőt, és ezáltal hatékonyabbá teszi a piacokat. A jelenségre rengeteg anekdota-szerű bizonyíték van, hasonlóan a mobiltelefonok esetéhez, azonban ma már konkrét adatokkal is alátámaszthatóak ezek a feltevések

A makroökonómiai kutatások azt állítják, hogy az internet és a mobiltelefon gyorsítják a gazdasági növekedést. Ezen hatásuk erősebb a fejlődő országokban, mint a fejlettekben, főként a kommunikációs infrastruktúra hiánya miatt. Az internet hatása azonban erősebbnek tűnik, mint a mobiltelefonoké, ezt támasztja alá *Christine Zhen-Wei Qiangnak*, a Világbank egyik munkatársának 2009-es tanulmánya is. Napjaink kutatói részletes

mikroökonómiai adatok alapján próbálnak válaszolni arra a kérdésre, hogy vajon az új technológia alkalmazása segíti-e a növekedést, vagy épp fordítva zajlik a folyamat. Azt kutatják, hogy a technológia terjedése hogyan befolyásolja közvetlenül az egyes javak árát.

Robert Jensen, a Harvard Egyetem munkatársa a hal árának változását tanulmányozta a mobiltelefon hálózati lefedettségének növekedésével párhuzamosan, a dél-indiai Kerala állam 1997 és 2001 közötti adatain keresztül. Kimutatta, hogy a mobiltelefonok jóval hatékonyabbá tették a piacokat, megszüntették a felesleges fogásokat, és ennek köszönhetően a fogyasztói árak 4 százalékos csökkenése és a halászok profitjának 8 százalékos növekedése volt megfigyelhető. *Jenny Aker*, a Californiai Egyetem munkatársa Niger gabonapiacait vizsgálta, hogy kiderüljön, a mobiltelefon 2001 és 2006 közötti elterjedése hogyan is befolyásolta az árakat. A kutatásaiból kiderült, hogy a különböző piacok árai közötti szórás jelentősen csökkent, és a kisebb tranzakciós költségek miatt az árak is csökkentek, míg a kereskedők profitja nőtt.

Egy rövidesen megjelenő tanulmányában *Aparajita Gojal* (szintén a Világbank munkatársa) azt vizsgálja, hogy az internetpavilonok – amiken keresztül információt lehet szerezni az árakról – fokozatos bevezetése hogyan hatott a közép-indiai Madhya Pradesh állam szójababpiacára. A termelők a régióban nyílt aukciókon keresztül, államilag szabályozott piacokon, úgynevezett *mandikon* adják el a szójababot közvetítőknek, akik ezt majd továbbértékesítik feldolgozócégeknek. Az a probléma ezzel a rendszerrel, hogy a közvetítők sokkal pontosabb információkkal rendelkeznek a piaci árakról, illetve a feldolgozócégek által alkalmazott felvásárlási árakról, mint a többi szereplő. Mivel minden egyes mandin

kevés közvetítő tevékenykedik, könnyedén a piaci árak alatt képesek felvásárolni a szójababot, majd ezt jóval magasabb áron továbbértékesítve jelentős profitra tesznek szert a termelők kárára.

Az egyik legnagyobb szójababvásárló indiai cég, az ITC Limited látta, hogy jóval a reális ár felett vásárolja fel a közvetítőktől a termést, de nem tudta rendesen megfigyelni őket. Ezért 2000 októberében Madhya Pradesh falvaiban elkezdett létrehozni egy internetpavilon-hálózatot, amely 2004 végére már 1704 kiépült egységgel rendelkezett. Itt bárki megtekinthette 60 környékbeli mandi legalacsonyabb és legmagasabb felvásárlási árait, illetve mezőgazdasági információkkal és időjárás-előrejelzésekkel is szolgáltak a pavilonok. További szolgáltatásként mutatták még azokat az árakat, amiken az ITC közvetlenül – a közvetítőket megkerülve – megvenné a termelőktől a megfelelő minőségű szójababot 45 kijelölt helyen, amelyek nagyrészt egybeestek a mandi helyszínével.

A hatást kiértékelendő, Gojal megvizsgálta a mandi korábbi adatsorait, illetve a pavilonok elhelyezésének időpontjait. Az internetpavilonok jelenléte egy azonnali és tartós, 1,7 százalékos ár-növekedést eredményezett az adott körzet mandijaiban. Ahogy várható volt, az árakkal kapcsolatos pontos információ rendelkezésre állása megnövelte a ver-

senyt a kereskedők között, emelve az árakat és csökkentve az árak szórását a közelebbi mandi között. A termelők profitja 33 százalékkal nőtt, és a szójababtermesztés átlagosan 19 százalékkal nőtt az adott körzetekben. A termés egy részének közvetlen felvásárlásával az ITC internetpavilonokkal kapcsolatos költségeinek jelentős hányada is megtérült.

Mindez alátámasztja azokat a vélekedéseket, hogy az internet hatékonyabbá tudja tenni a mezőgazdasági piacokat, mint ahogy a mobiltelefonok is. A fontos különbség az, hogy míg a mobiltelefonok elterjedése már gyors, és a folyamat önfenntartó jellegű – még a legszegényebb termelők is meg tudják engedni maguknak a megvásárlását, és profitálnak is belőle –, addig az internetre ez még nem igaz. A használatához magasabb műveltség szükséges, és a számítógép drágább is, mint egy mobiltelefon. Az ITC megoldása az lehetne, hogy vállalkozók viszonteladóként biztosítanak hozzáférést az internethez. Qiang adatai szerint hosszú távon az internetnek a mobiltelefonnál is nagyobb hatása lehet a gazdasági növekedésre, de ehhez az kell, hogy megtaláljuk azt a fenntartható üzleti modellt, amely elősegíti az internet elterjedését a világ szegényebb részeiben is.

KÖVESI TIBOR

**A KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR ALAPSZAKJAIRA
A 2010. ÉVI NORMÁL FELVÉTELI ELJÁRÁSBAN FELVETT,
NYELVVIZSGÁKÉRT ÉS EMELT SZINTŰ ÉRETTSÉGIKÉRT
TÖBBLETPONTOT KAPOTT HALLGATÓK SZÁMA (FŐ)**

	Alkalmazott közgazdaságtan	Gazdaságelemzés	Közzolgálati
Egy nyelvvizsga	29	11	10
Egy emelt szintű érettségi	5	1	0
Két nyelvvizsga	9	2	4
Két emelt szintű érettségi	2	1	2
Egy nyelvvizsga + egy emelt szintű érettségi	62	29	20
2 nyelvvizsga + egy emelt szintű érettségi	27	10	6

**A KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR ALAPSZAKJAIRA
A 2010. ÉVI NORMÁL FELVÉTELI ELJÁRÁSBAN FELVETT,
EGYÉB TÖBBLETPONTOT
KAPOTT HALLGATÓK SZÁMA (FŐ)**

	Alkalmazott közgazdaságtan	Gazdaságelemzés	Közzolgálati
OKTV/SZÉTV 1-10. helyezés	5	1	1
OKTV/SZÉTV 11-20. helyezés	2	3	1
OKTV/SZÉTV 21-30. helyezés	1	1	1
OKJ képzés	3	1	2
Sport	10	6	1
Hátrányos helyzet	2	3	4
Fogyatékoság	0	0	1

ZÁVADA PÁL: MILOTA

(részlet)

...Úgyhogy otthon maradtam, és segédkeztem a roskadozó családi gazdaságban, ha épp el nem szökdöstem otthonról, hogy ne is lássam nyűglődésüket abban az örömtelen, rossz házasságban. Csavarogtam a cimborákkal, hajkurásztuk a lányokat Samu barátommal, néha pedig napokra elbújtam olvasni Mara Mamicskánál vagy itt, a vinyicai tanyán. Türelmetlen és nyugtalan suhanc voltam, nem találtam sem a helyem, sem a társaságom – míg végül megjött a behívó, és én eljegyeztem Kolácsik Mariskát. Apám egyébként erre az elhatározásomra is pofákat vágott, s habár tenni nem tett ellene semmit, nekem megint csak volt miért haragudnom rá.

Hogy visszatérjek: Közös életünket a feleségem azzal kezdte, hogy fölmérte a te-repet, és legelőször is – sose felejttem el – azonnal lehordatta velem a padlásról azt a legalább tíz mázsa tavalyi cirokszakállt, amit ott talált. Utána kiküldött a melindai akác erdősávba nyeleket vágni, de hogy addig haza se jöjjenek, míg a szekérderek meg nem telik. Ő pedig nekiállt seprűt csinálni. Áthívta szomszédjukat, a sánta Pali bácsit a szerszámaival, de őt magát csak addig tartotta ott, míg a fogásokat el nem leste az öregtől, és mire hazaértem, a gyakorlódarabokon már ki is tanulta a mesterséget. Napokon át faragtam, gyalultam, reszeltem és smirgliztem a seprűnyeleket, és csak a fej összedrótozásában segítettem a nejemnek aztán, mégiscsak erősebb volt a kezem.

Apám gyári cukorban kapta meg a fizetségét a répaszedésért, így amikor az egyik hajnalon beszekereztünk Mariskával az úvjárosi piacra, hogy kimérjük a kristálycukrot, kipróbálhattuk azt is, mennyire kapós a seprű. Hál' Istennek vitték, mint a cukrot, és nemcsak a szólásmondás kedvéért mondom, hanem mert mind a kettőnek nagy keletje volt. Így legalább hat hétre amolyan daloló seprűgyárrá változott a mi kiskonyhánk.

Aztán a tavaszi munkákig még fennmaradó időben szőnyegszövő üzemmé – de már az utcai szoba. Mariska csíkokra tépte, egymáshoz csomózta és ilyen dinnyeforma gombolyagokba tekerte föl a kamraszekrények tartalmát, egy fél szobányi rongyot, nekem pedig össze kellett állítanom a nagy szövőszéket. Nejem föltúrta az ujját, odaült, mint egy templomi orgonához, kipróbálta a pedálokat, és – ezt már nem kellett kitanulnia, mert tudta – nekifogott rongyszőnyeget szőni. A legszebbeket a saját szobáinkba szánta, a maradék pedig megint a piacon talált gazdát.

No – tavaszra volt már annyi pénzünk, hogy vehettünk egy malacot, ráadásnak meg egy kosárnyi kiskacsát. Nejem zöldségeket vetett és palántázott a vinyica veteményesébe, melynek földjét addigra én már előkészítettem, trágyát is hordtam bele bőven. Nem részletezem hónapról hónapra: A kiskonyhában kikelt három kotlósálja csirke, a vinyicában és a hátsó utcán gazdagon termett a meggy, Mariska kimagvazta és elrakta mindet dunsztosüvegekbe, csakúgy, mint a cukorborsót és a vágott zöldbabot. Később paprikát, uborkát és gerecskát – hogy mondják ezt? –, görögdinnyeszeteleket tett el savanyúságnak, paradicsomot passzírozott borosüvegekbe, akkor tarhonyát, cérnametéltet és csigatésztát gyártott, mákot tört, babot és lencsét csépel, leszüretelte nagynénjei kertjéből is az összes gyümölcsöt és diót, közben kajszi- és szilvalekvárt főzött. Aztán körtebefőttet készített, krumplit szedett, tököt gyalult, szilvát aszalt – mi volt még? –, fűszerpaprikát szárított és darált, őszre kövérré tömte mind a tizenhét kacsát, télire pedig beállította a szobába a káposztasavanyító dé-

zsát. Hogy csak néhány példát mondjak mindabból, ami háztartásunkban a Karácsony előtti disznóvágásig történt.

Na most: Nem a mi hogymondjákunkat, választékos étkezési kultúránkat szolgálta elsősorban mindez, habár nem mondhatom, hogy a gyomrom rosszul járt volna. Hanem a piacozást, amire mind jobban rákaptunk. Arra is az újvárosi kofáknál érdeklődő retikülös nők vezettek rá minket, hogy folyamatos igény van ezekre az ízletes házi készítményekre, az ilyen gusztusosan adjusztált, megpucolt, vászonzacskókba kiporciózott vagy üvegbe dunsztolt, lecelofánózott finomságokra. Csak épp ezen a piacon az ilyesfajta úri vagy elvtársi nagyságából nincs elegendő, aki az ilyesmit vinné.

Na, gondoltam, lesz viszont Pesten!

A faluból sok elszegényedett, földjétől megfosztott férfi járt akkoriban a fővárosba trógerolni, csatornát ásni és betonozni, de volt egypár, aki szakmát vagy jogosítványt is szerzett, villanyszerelők, sofőrök, darukezelők vagy kőfaragók lettek. Tőlük érdeklődtem – látva szombatonként a hónap alatt a Pestről hozott kenyeret, vasárnap délután visszaindulva pedig a garabolyba lekötözött csirkét vagy a papírba tekert füstölt oldalast –, ugyan mesélik már el, mit lehet kapni Pesten, mit nem.

A hírek biztatóak voltak.

Mint ahogy – mert ezt se felejtjük el – sokan kezdtek bizakodni ezen az ötvenhármas nyáron az „új szakasz”-féle ígéretések hallatán is. Mint például Kuhajda Samu barátom, aki majdhogynem ujjongva jött át a hírekkel meg az újsággal. Cimborra, mondom neki, én ugyan sokat nem várok ettől! Hiába áll elő most az új ember az új dumával, hogy így lesz jobb meg úgy lesz könnyebb, mikor én emlékszem, hogy a begyűjtési miniszter is ő volt! És a kopasz meg, nézd csak, hogy vicsorog ott a háta mögött, hát azt ne hidd, hogy félre fog állni! Na de hogy legalább az internáltakat hazaengedik talán, reménykedett Samu, akinek Gergely nagybátyja és annak két fia mint valami törzsvendégek jártak a megyei bíróságra, és veteránnak számítottak már a Hortobágyon. De ugorjunk tovább!

Teli bőrönddel és megrakott hátzissákkal október elején utaztam föl először a hajnali munkásvonaton Pestre, aztán két és fél hónapon át még legalább ötször, majd folytatódott aztán ez az ötvennégyes és ötvenötös évben ugyanígy. És noha hosszas botorkálás után a Lehel piacon túladtam végül az első szállítmányon is, másodjára nem a vakvilágnak indultam már. Samu barátom édesanyja, Kuhajdáné született Ribár Éva ugyanis fölhívta figyelmemet egy távoli rokonára, bizonyos Mangel Istvánné – Rózsi néni – nevű terménykereskedőnére, aki pár éve költözött a lányával Pestre, és ott zöldségeskofa lett. Ide, a faluba betelepülteként került a család, de csak néhány évre, mert a férj halála után továbbálltak. Én azért nem ismerem őket, mert akkoriban mint katona voltam távol. De Éva néni most meg tudta adni a címüket is.

Ezzel a Rózsi nénivel én igen jól jártam. Ajánlómnak köszönhetően – de talán mondhatom azt is, hogy a saját svádám miatt – szívesen fogadott, a kipakolt árura pedig nagyon is igényt tartott. Sőt, mikor aztán kifaggatott, előhúzott egy tintaceruzát meg egy darab papírt, és fölírta szépen, melyik befőttből, savanyúságból és lekvárból mennyit kér és milyen ütemezésben, továbbá hogy hány kiló mákra, pucolt dióra meg fűszerpaprikára lenne szüksége. Baromfival és füstölt áruval ő nem foglalkozik, de beajánl engem az egyik kolléganőjének, úgymint jöhet majd a csirke, a hízott kacska meg a kolbász is. Márton-napra liba, Újévre malac, Húsvétra sonka.

Rózsi néni!, mondom, Újévkor már másfél mázsás lesz a mi malacunk, ha megéri egyáltalán az új esztendő, úgyhogy azt nem tudok ígérni.

De hogy amúgy elkel szinte minden, ami friss és minőségi áru, mert ugye tömegcikket nem érdemes messziről hurcolni. Mondjuk a hordós káposzta neked nem üzlet, fiam – nagy súly, alacsony ár. Érted. Vagy a krumpli. Legföljebb ha paprikába töltött káposzta-savanyúságot hoznál, az jól fogy.

Na és mézre nincs-e szüksége, Rózsika néni?

Hogyne volna! Az kell, látod, a leginkább!

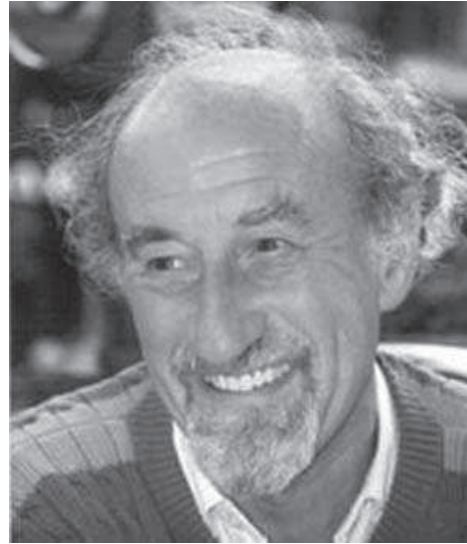
Elmeséltem neki, hogy most rendesen nekiállok méhészkedni Milota nagyapám hagyatékában, ami a telekszomszédra volt bízva, míg én katona voltam, úgyhogy lesz majd méz is bőven.

Szóval jóba lettünk az öreg Rózsikával, aki nemcsak hogy méltányosan fizetett, hanem az előszoba-díványon meg is alhattam nála, sőt, később már főzött is nekem.

De eltelt még több mint másfél év, mire egy délutánon a konyhában először futottam össze a lányával, akit egyelőre nevezek csak szépasszonynak, s aki miatt ezt az egészet mesélni kezdtem nektek.

(Závada Pál: *Milota*. Regény. Bp. 2002. Magvető)

A Köz-Gazdaság tisztelettel köszönti *Berend T. Ivánt*, az egyetem volt rektorát, a Gazdaságtörténet Tanszék korábbi vezetőjét, a Magyar Tudományos Akadémia 1985-től 1990-ig volt elnökét, *80. születésnapja alkalmából*. Berend T. Iván az egyetem meghatározó alakja napjainkban is, akinek a munkássága hozzájárult a BCE nemzetközi hírnevének öregbítéséhez. Tagja volt – többek között Pach Zsigmond Pállal, Ránki Györggyel együtt – annak a világhírű gazdaságtörténeti iskolának, amelyik hosszú időre jelentős befolyást gyakorolt az egyetemes gazdaságtörténet, és ezen keresztül a közgazdaságtudomány fejlődésére is. Ez az iskola nagymértékben hozzájárult egy olyan elméleti keret kialakításához, amiben az egyes történeti események elhelyezhetőkké váltak, és a mai napig – még ha időnként kritikai jelleggel is – referenciapontja a történelmi kutatóknak.

További jó egészséget kívánunk Professzor Úrnak.

ENGLISH ABSTRACTS

PÉTER GALBÁCS: ON THE IRRELEVANCE OF MAINSTREAM ECONOMICS. A METHODOLOGICAL APPROACH

Recently, opinions asserting the failure of mainstream economic theory emerged in Hungarian debates of economic science. An effective answer to this critique must be more than a list of examples taken from economic policy and history. Moreover, as we shall see, they can even be set aside while reasoning. Accordingly, the paper makes an attempt to identify and reproduce the way of thinking of mainstream economics, and starting from these recognitions the relevant direction of critique against the mainstream is defined. The essence of the argumentation is to show that criticizing mainstream economics on grounds that does not provide adequate economic policy advice is difficult.

PÉTER RACSKÓ: INFORMATION TECHNOLOGY, TELECOMMUNICATIONS AND ECONOMIC STABILITY

Using examples from physics and mathematical modeling, the paper shows that increasing efficiency in systems can lead to instability. The question thus arises whether the development of information and telecommunication technology can lead to instability in the economic system. The policy tools used to maintain stability are also discussed.

BERNADETT LEHOCZKI: BRAZIL DURING THE LULA ERA

Since the millennium the literature on international relations and international political economy has been focusing on so-called emerging countries. This trend has brought unexpected and rarely experienced attention to the Latin American region, especially to Brazil. During Luiz Inácio “Lula” da Silva's presidencies (2003–2011) the global high position of emerging markets, the activity of Brazilian foreign policy and the outstanding achievements of the Brazilian economy placed the South American giant into a new frame of reference. The study sums up the political and economic performance of the Lula era: examines the past decade of dynamic Brazilian development at national, regional and global level.

FERENC SOMOGYI: THE CURRENT QUESTIONS OF THE METHODOLOGY OF ECONOMICS

No field of research in economic science is without methodological questions and debates. With Hegel's conciseness: there is no system without method. There are

many natural and artificial systems surrounding us. The need for methodological diversity caused by the multitude of these systems is not hard to recognize. The essay discusses this multitude of methodological approaches, and emphasizes that any single-sided taxonomy of methods is apologetic. Using varied methodology must be given a larger emphasis in economics in the future.

TAMÁS SZENTES: OPEN AND HIDDEN IDEOLOGIES AND THE DISCIPLINARY FRAGMENTATION OF SOCIAL SCIENCES IN LIGHT OF THE GLOBAL CRISIS

Although many argue that we are coming to an end of the global economic crisis, humanity is still on the way towards a global crisis which threatens not only further progress, but the human race's entire survival. Meanwhile, most social scientists are preoccupied with the partial questions of their own isolated disciplines, not taking heed of the larger, global perspective. Many others still use ideological concepts and arguments in discussing the complex problems we face. The paper argues for a critical and holistic approach in analyzing the complex questions of social sciences.

JUDIT SZIGETI–SZILÁRD PODRUZSIK: HOW DID THE HUNGARIAN FOOD CONSUMERS' WELFARE CHANGE IN THE EU?

The study focuses on estimating the medium term economic impact of the EU accession on consumers in the Hungarian regions. According to our hypothesis the prices of food products increased due to the accession. The aim of the study is to acquire information about changes in consumer welfare caused by higher food prices. We defined the market basket with 20 different basic food products. In our study the Edgeworth-Marshall index was used to compare a pre-accession (2003) and a post-accession (2007) year. According to the model calculations we found that only a negligible impact on different groups of consumers can be identified.

ANNAMÁRIA ARTNER: EMPLOYMENT AND SOCIAL ASPECTS OF THE EU 2020 STRATEGY

As an implicit admission of the failure of Lisbon Strategy, the European Union created a new 10 year strategy for development in the Spring of 2010, called “Europe 2020”. Key elements of this strategy are employment and the social situation that is strongly connected with it. However, the new strategy is not able to dissolve the long standing and immanent contradiction between the requirements of corporate competitiveness on the one hand and the creation of jobs on the other. This contradiction unfolds in the conflicting opinions of employers and employees in connection with the strategy. While employment is increasingly an aspect of cost-management of the profit-oriented companies, spare-time emerging as a consequence of increasing productivity will inevitably precipitate in unemployment. This contra-

diction can be alleviated only by the increase of non-profit oriented socio-economic activities where the object is providing appropriate working time, instead of decreasing costs.

GYÖRGY MAROSÁN: ASPECTS OF THE EVOLUTIONARY THEORY OF ECONOMIC DECISION MAKING

The paper seeks to provide an understanding of the reason for the large variety apparent in decisions made by humans, especially in light of the global economic crisis. An answer is provided by identifying the hierarchy of decision making mechanisms which have come into existence through biological and social evolution. The author reviews research from the past decade and describes five decision making mechanisms. Decision makers carry out a meta-analysis of a given situation, and based on this analysis they choose which mechanism to use. The paper shows which mechanism is used in under which circumstances situation and how. It also emphasizes that economic and political actors often make use this and manipulate the circumstances of a decision to make others decide favourably for them.

TIBOR F. LISKA: CONDITIONS OF THE LISKA-MODEL

The paper details the conditions required for the economic model of the late Tibor Liska (1925–1994) to work. Proposed as an alternative to the current capitalist market economy, the model could only be put into practice if several normative conditions were satisfied simultaneously. This is not likely, as many of these criteria are against current economic thinking. The author however argues that changes are happening and perhaps in historical perspective it is not impossible for the conditions to be met one day.

ANIKÓ DORNER: THE THEORETICAL CLASSIFICATION OF TECHNOLOGY TRANSFER AND SPILLOVER EFFECTS

One of the most important potential positive effects of foreign direct investment on the host country is the access to modern technologies, which can be related to product, production methods, distribution, marketing or managerial practices. Indirect technology transfer (spillover) means that the transfer of know how goes from transnational companies to domestic firms. The paper establishes a theoretical framework in order to classify spillover effects. We identify three different criteria for the classification: the mode of formation (externalities or linkages); the benefits provided for host countries (productivity or market access spillovers); and the industrial criterion (horizontal or vertical spillovers). We distinguish three sub-categories among the spillovers caused by externalities: training and labour mobility-, demonstration- and competition effects. We find evidence also for three sub-groups among the spillovers caused by linkages: forward-, backward- and network indirect

technology transfers. This theoretical classification can contribute to a better focusing later case studies on spillovers.

**ZSUZSA BEKKER: "THE MASTER IS SELECTED BY HIS DISCIPLE".
IN HONOUR OF ANDRÁS BRÓDY**

At the age of 86, on 3rd of December, 2010, Professor András Bródy, doctor honoris causa of our university has deceased. András Brody is one of the most outstanding representatives of the post-war Hungarian economists, perhaps the most spirited member of his generation. He was in command of high-level theoretical knowledge, proficient in the latest methodological approaches. For several decades he had been dealing with the mathematical formulation of Marxian theory. He was an internationally respected model-builder, applying input-output analysis, working also with Professor Leontief in this field. He made pioneering research in the application of the laws of thermodynamics for economic problems, too. His international fame was initially based on his book *Prices and Proportions*, published in Hungarian (1969) and also in English by North-Holland (1970). Several articles, conference papers, and some more books written and edited broadened this acknowledgment, most important landmarks being *Ciklus és szabályozás* (Cycles and regulation, 1980) in Hungarian, *Slowdown* (1982) both in English and Hungarian, finally, *Near Equilibrium* in English (2004) and Chinese (2009). Between 1995 and 2005, professor Bródy participated in the work of the department of the History of Economic Thought of the Corvinus University of Budapest. In his honour this article is a brief summary of his achievements and a reader's selection quoted of his writings prepared for the students of the department reflecting his views on the state of economic theories.

GYULA LÁSZLÓ: EMPLOYMENT AND PACTS

In spring 2010, the researchers of the Faculty of Business and Economics at the University of Pécs examined Hungarian employment pacts. The study summarizes the results of this research. The aim of the study is to give information about these pacts. It discusses their characteristics and efficiency, examines the pacts across different groups and gives recommendations for employment policies on how they should handle pacts and what is required in order to make pacts work well.

TÁRSADALMI VITA A BOLOGNA-SZAKOK FELÜLVIZSGÁLATÁRÓL

A Budapesti Corvinus Egyetem szenátusa határozott a Bologna-alapszakok felülvizsgálatáról, az eddigi tapasztalatok alapján a tantervek módosításának lehetőségéről és szükségességéről. Az egyeztetés széles körben elkezdődött, aminek keretében a Közgazdaságtudományi Kar dékáni kabinetje úgy döntött, hogy a kar oktatóit és hallgatóit is bevonja a vitába.

Vitaindítóként a Gazdálkodástudományi, a Közgazdaságtudományi és a Társadalomtudományi Kar szakkollégiumai és a kari Hallgatói Önkormányzatok a következő álláspontot teszik közzé:

A SZAKKOLLÉGIUMOK ÉS A HALLGATÓI ÖNKORMÁNYZAT ÁLTAL TÁMOGATOTT VÁLTOZTATÁSOK A BOLOGNA-RENDSZERREL KAPCSOLATBAN

Úgy gondoljuk, egyetemünkön *változás kell...*

(1) *...a tömegoktatás dominanciájában.*

A hallgatóság egyetért azzal a felvetéssel, miszerint újra kell definiálni a felsőoktatási intézmények fogalmát, s újra megfelelő szemléletet kell kialakítani az intézménytípusok között (főiskolák, egyetem). Ennek kapcsán el szeretné indítani azt a folyamatot, amelyben egy diskurzus jönne létre, s aminek végeredményeként el lehetne különíteni a két intézménytípust egymástól nemcsak fogalmi, de gyakorlati szinten is, s így lehetővé válna egyes intézményeknek a kiemelkedés, a tömegoktatás (részleges vagy teljes) megszüntetése. Természetesen tudjuk, hogy ez a kezdeményezés túlnyúlik az egyetem határain, s nem csak megvalósítási, de finanszírozási és elvi kérdéseket is felvet, mindenesetre úgy gondoljuk, az erről történő egyeztetés során kialakulhat egy közös álláspont, amely mentén fellépve országos eredmények is elérhetőek.

(2) *...az alapozó társadalomtudományi tárgyak, a közgazdasági módszertani tárgyak, a specializált szaktárgyak, illetve a „liberal arts”/szemléletbővítő jellegű tárgycsoportok helytelen egyensúlyában.*

Úgy gondoljuk, az alapproblémát a szakok struktúrája és száma jelenti e tekintetben. Szükség lenne minden egyes kar, minden egyes szakán olyan szemléletbővítő tárgyakra, amelyek az értelmiségi lét elengedhetetlen elemei, s amelyek jelenleg (a legtöbb esetben) teljesen hiányoznak az oktatási palettából. Ezért újra kell gondolni minden karon az egyes szakok szerkezetét és fel kell vetni a szakok létjogosultságának kérdését, megvizsgálva, hogyan valósítható meg egy sokkal tágabb értelemben vett oktatás egyetemünkön.

(3) *...a tárgyak közötti jelentős átfedésekben, mind a BA- és MA-szinteken belül, mind a szakok között.*

Az előző kérdés folytatásaként meg kell azt vizsgálni, hogy az egyes karokon belül, sőt, azokon kívül, campus-szinten, milyen átfedéseket tartalmaz egy-egy szak operatív tanterve nemcsak képzési szinten belül, de a képzési szintek között is. Meg kell keresni azokat a pontokat, amelyben az alap- és mesterszakok összeérnek, s megvizsgálni, vajon akkor, ha egy hallgató „egyenesen” folytatja útját az alapszakról az arra épülő mesterszakra, melyek azok a tárgyak, amelyek új ismeretet nem, vagy alig nyújtanak számára, s melyek azok, amik a „kívülről” (nem a Corvinus Egyetemről jövő) hallgató számára akadályt jelentenek a nem megfelelő előképzettség, vagy épp a túlzott specializáció miatt. Ugyanígy tanulmányozni kell az alapszakok közötti összefüggéseket is, azt, hogy érdemes-e ilyen magas számú alapszakot egymás mellett működtetni, s melyek azok a képzések, amelyek csak kevéssé térnek el egymástól. Az ilyen szakok összevonásán, úgy gondoljuk, el kell a vezetőségnek gondolkodnia.

(4) *...a hallgatók szabad választásának túlzott korlátozásában, és túl konkrét pályára terelésében, a szakok közötti áthallgatások nehézségeiben, a túl sok kötelező „szak” tárgy miatt.*

A szabályzatok szerint a lehetőségek ugyan adottak a szakok közötti áthallgatásra, ám mégis tapasztalatunk az, hogy nagy adminisztratív nehézséget ró egy-egy operatív tanterven kívüli tárgy felvétele a hallgatóknak, így ezzel a hallgató nincs ösztönözve, hogy esetlegesen érdeklődési körének megfelelően válasszon választható tárgyat. A már az alapszakokon is megjelenő túlzott specializáció pedig oda vezet, hogy a hallgatók látásmódja beszűkül, s még mielőtt megtalálnák, mi az, amivel szeretnének foglalkoz-

ni, pályájukat már konkrét mederbe terelték. Ez korlátozza a szabadon választható tárgyak és a választható tárgyak ésszerű és valóban szabad megválasztását, s ez a probléma újra a szakok specializációjára vezethető vissza.

(5) *...a tanulmányi idő indokolatlan megnövekedésében.*

A szakok specializációjából fakadóan az egyes képzések kötelező tárgyai megsokszorozódtak a hagyományos rendszerhez képest, de ismeretanyagukban sok esetben változatlanok maradtak. Ez azt jelenti, hogy egy tárgyat több ideig oktatnak jelenleg, mint nem túl sok évvel ezelőtt, ami hatékonysági problémához vezet, s amelyet orvosolni kell.

(6) *...a követelményrendszer alacsony színvonalában, a kevés számú szóbeli vizsgában.*

Sajnálatos módon, úgy érezzük, hogy a „szabadidőközpont” elnevezés sokszor igaznak bizonyul egyetemünkre. Át kell venni más, esetleg külföldi gyakorlatokat, amelyek a magasabb színvonal kialakítását, tudásunk biztosabbá tételét szorgalmazzák. Ezért kezdeményezzük, hogy több évközi számonkérés, s több szóbeli vizsga legyen.

(7) *...a félévente felvehető tárgyak sokaságában, az egy vizsgaidőszakra eső vizsgák számában.*

Egyetértünk azzal a javaslattal, miszerint ha a tárgyak és azok számonkérési rendszere megfelelő és az arra hivatott színvonalat biztosítja, szükség lesz számuk csökkentésére, s maximalizálására. Ez természetesen maga után vonja az egyes tárgyak kreditértékeinek lehetséges megnövelését a követelményrendszer emelésével párhuzamosan.

(8) *...a szaknyelvoktatás és az idegen nyelvű tárgyak rossz koncepciójában.*

Úgy gondoljuk, az egyetemünkre belépő hallgatók többségének már átlagon felüli nyelvismerete van, ám sajnálatos módon ez a nyelvtudás a gyakorlatban sok helyen nem használható. Ennek megoldására szolgálhatna a megfelelő szaknyelvoktatás, amely elterelné a hangsúlyt a valódi nyelvoktatásról a nyelv használata irányába, s az idegen nyelvű tárgyak akár kötelező tárgyként szerepeltetése, hiszen ez a két fórum hivatott szolgálni azt a terepet, ahol a hallgatóknak a már megszerzett ismeretüket hasznosítani kellene, s nem újra és újra átvenni azokat.

(9) *...a kis csoportban történő oktatás hiányában.*

A nyelvoktatáshoz kapcsolódóan úgy érezzük, hogy több olyan tárgy/szaktárgy is van, amelynek a kis csoportokban történő oktatása elengedhetetlen lenne az egyes képzésekben. Ezek jelenleg hiányoznak a struktúrából, s meg szeretnénk keresni szakonként azokat a bizonyos tárgyakat, amelynek oktatásában feltétlenül szükséges lenne a kis csoportos szeminarizálás bevezetése. Előttünk is ismeretes, hogy ez finanszírozási és logisztikai problémákat vet fel, ám úgy gondoljuk, ennek megoldására feltétlenül szükség van, s meg kell találni a megfelelő végrehajtási módot, ami ezt lehetővé teszi.

(10) *...az Erasmus-félév valódi elismerésének hiányában.*

Sok hallgatónak az a tapasztalata visszatérően a külföldi félévéről, hogy az ott tanult tárgyait előzetes egyeztetés után sem fogadja be anyaegyeteme. Ez a Bologna-rendszer szellemiségével ellentétes, s a hallgatói mobilitást gátolja. Célunk egy olyan, előre ismert tárgylista összeállítása szakonként, amely a hallgatót segíti a külföldi egyetem kiválasztásában, s ennek ismeretében itthon nem találja magát szembe kellemetlen meglepetésekkel.

(11) *...a mesterszakos felvételi rendszerben.*

A tapasztalatok alapján úgy látjuk, hogy a jelenleg működő mesterszakos felvételi rendszer, bár sok más gyakorlatnál jobb, mégsem látja el feladatát, a tényleges minőségi szűrést. Úgy gondoljuk, mind az írásbeli, mind a szóbeli felvételi elveit és célját újra kell gondolni, s kialakítani egy olyan rendszert, amely adminisztratív szempontból is, és oktatási szempontból is kielégítőbb.

(12) *...a szakmai gyakorlatos félév hatékonyságán.*

A gyakorlat azt mutatja, hogy a szakmai gyakorlatos hetedik félév nem elégíti ki azokat a célokat, amelyek miatt létrehozását szorgalmazták. A legtöbb esetben a hallgatók sietve végzik el ezt a félévet, s a cégeknél töltött pár hét nem ad akkora szakmai előbbrejutást és plusz tudást, mint amekkorát kellene, s ezek mellett megjelennek kivitelezési problémák okán felmerülő adminisztrációs és egyéb terhek is. Ezek alapján úgy véljük, el kell gondolkodni a szakmai gyakorlat jövőjéről, az esetleges helyettesítési lehetőségekről.